

Diak

Olga Pöysti
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkauk-
Opinnäytetyö, 2020

SOSIAALISIA TARINOITA PUHEVAMMAISILLE HENKILÖILLE SEKSUAALITERVEYDESTÄ

TIIVISTELMÄ

Olga Pöysti

Sosiaalisia tarinoita puhevammaisille henkilöille seksuaaliterveydestä

56 sivua, 4 liitettä

Kevät 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkkaus

Opinnäytetyössä selvitettiin, kuinka puhevammaisen asiakkaan tietoisuutta seksuaaliterveyden merkityksestä voidaan tukea sosiaalisten tarinoiden avulla. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena on tarjota työkaluja itsenäiseen ja turvallisempaan toimimiseen sosiaalisessa mediassa. Opinnäytetyössä tuotettiin kolme sosiaalista tarinaa tietoisuuden sekä keskinäisen kommunikaation tueksi.

Sosiaalinen tarina on lyhyt, sosiaalista tilannetta yksilöllisesti kuvaava kuvitettu tarina. Sosiaalista tarinaa käytetään haastavien tilanteiden selventämisen ja ratkaisemisen apuna ja se vastaa mahdollisiin kysymyksiin tilanteeseen liittyen.

Sosiaalisen median käyttö arjessa kasvaa jatkuvasti erityisryhmissä, joten sosiaaliseen mediaan liittyvälle kuvakommunikaatiomateriaalille on ajankohtainen tarve. Tästä syystä opinnäytetyöhön tuotetut sosiaaliset tarinat käsittelevät sosiaalista mediaa ja turvataitoja. Sosiaaliset tarinat kuvitettiin Widgit Online- ohjelmaa apuna käyttäen.

Sosiaalisia tarinoita käytännön työssä testasi rajattu ryhmä sosiaali- ja terveystieteiden alan ammattilaisia, jotka testijakson päätteeksi arvioivat materiaalin toimivuutta vastaamalla heille lähetettyyn kyselylomakkeeseen. Aineisto kerättiin kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä hyväksi käyttäen Google Forms- alustalla luodulla kyselylomakkeella ja käsiteltiin analysoimalla kyselystä saadut vastaukset. Vastauksista ilmeni, että seksuaaliterveys- ja turvataitoaiheiset sosiaaliset tarinat ovat monikäyttöisiä ja kattavia apuvälineitä asiakkaan ja ammattihenkilön välisen kommunikaation tueksi.

Asiasanat: puhevammaisuus, sosiaalinen tarina, seksuaaliterveys

ABSTRACT

Olga Pöysti

Social stories about sexual health for people with complex communication needs

56 pages and 4 appendices

Spring 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Degree Programme in Sign Language and Interpreting

Degree: Bachelor's Degree Programme in Humanities, Interpreting in Sign Language and Alternative and Augmentative Communication

The aim of this thesis was to investigate how to raise the customer's awareness and create tools for acting independently on social media. Three social stories were compiled to be used in sexual health services for people with complex communication needs. This thesis had also the aim to ease the customer's and specialist's intercommunication while discussing sexuality and social media. Social stories were written by using plain language and they contained coloured pictures.

Social media use is growing continuously among people with special needs. Therefore, the subjects of the social stories were chosen to discuss social media and safety skills among other things. Social stories were created by using Widgit Online.

The social stories were tested out by a group of people who work in health care and social services. The test group tested social stories for two weeks in their daily working life and then answered a questionnaire that discussed the social stories' functionality. The material was collected by using Google Forms and it was analysed with qualitative content analysis.

Keywords: complex communication needs, social story, sexual health

SELKOKIELINEN TIIVISTELMÄ

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusohjelma: Tulkki (AMK) Viittomakieli ja

puhevammaisten tulkkaus

Tekijä: Olga Pöysti

Opinnäytetyön nimi: Sosiaalisia tarinoita

puhevammaisille henkilöille seksuaaliterveydestä

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 56

Liitteiden määrä: 4

Opinnäytetyössä on kolme sosiaalista tarinaa.

Sosiaalinen tarina on lyhyt teksti rajatusta aiheesta

ja tarinassa on tekstin lisäksi kuvia.

Sosiaalisten tarinoiden aiheet ovat seuraavat:

uimapukualue,

turvaohje ja

sosiaalinen media.

Tarinat on tarkoitettu puhevammaisille asiakkaille.

Ne helpottavat vaikeiden tilanteiden ratkaisua

ja vastaavat esimerkiksi kysymyksiin:

kuka,

miksi,

miten,

missä.

Nämä sosiaaliset tarinat ovat suunniteltu

käytettäväksi ammattilaisten kanssa

esimerkiksi seksuaaliterapiassa

tai seksuaalineuvonnassa.

Sosiaalisia tarinoita voidaan käyttää myös

esimerkiksi avustajan tai hoitajan kanssa.

Sosiaalisissa tarinoissa on kuvia ja tekstiä.

Teksti on kirjoitettu selkokielellä.

Kuvat ovat tehty Widgit Online -ohjelmalla.

Sillä voi tehdä kuvia ja sosiaalisia tarinoita.

Sosiaalisia tarinoita testattiin myös työelämässä.

Testaajat työskentelevät erityisryhmien kanssa.

Testaamisen jälkeen testaajat vastasivat kyselyyn.

Kyselyssä testaajat saivat kertoa oman

mielipiteensä ja kokemuksensa
sosiaalisten tarinoiden käytöstä.

Testaajat kertoivat kyselyssä,
että heidän mielestään sosiaaliset tarinat
olivat monikäyttöisiä ja selkeitä.

Testaajien mielestä tarinat olivat helppoja ymmärtää.

Asiasanat: puhevammaisuus sosiaalinen tarina, seksuaaliterveys

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 PUHEVAMMAISUUS JA SEKSUAALISUUS SUOMESSA.....	7
2.1 Puhevammaisuus Suomessa.....	7
2.2 Puhevammaisten tulkkaus	8
2.3 Seksuaalisuuden määritelmä	9
3 KUVAKOMMUNIKAATION KÄYTTÖ JA ERILAISET ASIAKASPALVELUTILANTEET	10
3.1 Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät	10
3.2 Sosiaalinen tarina	11
4 SOSIAALISEN TARINAN KÄYTTÖ SEKSUAALIKASVATUSMATERIAALISSA	11
4.1 Selkokieli sosiaalisessa tarinassa	12
4.2 Sosiaalisen tarinan sisältö.....	13
5 SOSIAALISEN TARINAN TYÖSTÄMINEN.....	14
5.1 Sosiaalisen tarinan luominen	14
5.2 Sosiaalisen tarinan aiheet	15
5.2.1 Turvaohje	16
5.2.2 Uimapukualue ja yksityisyyden kunnioittaminen	17
5.2.3 Omien tietojen jakaminen sosiaalisessa mediassa	18
5.3 Sosiaalisen tarinan kuvittaminen.....	19
6 SEKSUAALITERVEYS	20
6.1 Seksuaaliterveyden määritelmä	20
6.2 World Association for Sexual Healthin laatimat seksuaalioikeudet	21
6.3 Turvataidot ja turvataitokasvatus	23
7 SEKSUAALITERVEYTEEN LIITTYVÄT MATERIAALIT JA PROJEKTIT SUOMESSA.....	25
7.1 Suomessa aiemmin toteutuneet projektit	25
7.1.1 Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille- projekti	25

7.1.2 Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa.....	26
7.1.3 SEAD – Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille	27
7.1.4 Selkeästi seksistä	27
7.1.5 SelkoSeks	28
8 AINEISTON ANALYYSI	29
8.1 Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.....	29
8.2 Kyselylomake materiaalin testauksesta asiakastilanteissa	30
8.3 Opinnäytetyön testiryhmä	31
8.4 Kyselyvastausten analysointi	32
9 TULOSTEN ESITTELY JA YHTEENVETO	33
9.1 Kyselyn tulokset	33
9.2 Tulosten yhteenveto.....	36
10 POHDINTA	38
LÄHTEET.....	42
LIITTEET	48
LIITE 1. Kyselylomake	48
LIITE 2. Turvaohje	50
LIITE 3 Uimapukualue	52
LIITE 4 Sosiaalinen media	54

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tuotin seksuaaliterveysaiheista kuvakommunikaatiomateriaalia ammattilaisten käyttöön, jotka työskentelevät kuvamateriaalin käytöstä hyötyvien asiakkaiden kanssa. Asiakkaita voivat olla esimerkiksi kehitysvammaiset henkilöt, autismikirjon henkilöt, CP-vammaiset henkilöt, henkilöt, joilla on jokin etenevä sairaus (kuten ALS), henkilöt, joilla on erilaisia kehityksellisiä kielihäiriöitä tai puheen ja ymmärtämisen ongelmia, tai henkilöt, joilla on monikulttuurinen tausta. Opinnäytetyön kuvakommunikaatiomateriaali on sosiaalisten tarinoiden muodossa ja niitä on tuotettu opinnäytetyössä kolme kappaletta.

Opinnäytetyöni keskeinen tutkimuskysymys on ”Kuinka lisätä asiakkaan tietoisuutta seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista sekä saada työkaluja turvalliseen sosiaalisessa mediassa toimimiseen?”. Opinnäytetyön keskeinen tarkoitus on helpottaa asiakkaan ja tämän kanssa toimivan ammattilaisen (esimerkiksi seksologian- tai ohjaustyöhön liittyvän ammattilaisen) keskinäistä kommunikaatiota kuvitetun materiaalin avulla seksuaalisuuteen ja sosiaaliseen mediaan liittyviä kysymyksiä käsitellessä. Vaikka vastaavanlaista seksuaalikasvatusaiheista kuvakommunikaatiomateriaalia on olemassa ja internetissä saatavilla, on osa materiaalista vaikeaselkoista ja pääosin tekstittämätöntä.

Olen harjoitteluissani seurannut seksuaaliterapeutin työtä kehitysvammaisten asiakkaiden parissa ja havainnut todellisen tarpeen kuvamateriaalin lisäämiselle. Jokaisella henkilöllä on oikeus saada tarvitsemiaan seksuaaliterveyspalveluita itselleen ymmärrettävällä tavalla. On tärkeää, että olemassa oleva kuvakommunikaatiomateriaali on monipuolista, muuntautuvaa ja helposti käytettävissä ilman perusteellista asiaan perehtymistä. Aiheen laajuuden takia materiaalia pystyy tuottamaan ja kehittämään jatkuvasti, joten aiheesta saa lisää materiaalia tuotettua uusina opinnäytetöinä vastaisuudessakin.

2 PUHEVAMMAISUUS JA SEKSUAALISUUS SUOMESSA

Samoin kun jokainen ihminen on yksilö, niin jokainen vammainen on vammansa suhteen yksilö. Kuitenkaan tämä ominaisuus, liikuntavamma, kromosomipoikkeavuus tai jokin muu, ei saisi estää tai rajoittaa seksuaalisuutta. (Terveyskylä. Nuorten.fi. Seksuaalisuus.) Kappaleessa nousevat esille opinnäytetyöni keskeiset aihepiirit ja käsitteet, jotka ovat toimineet opinnäytetyön teoriaosuuden ja käytännön materiaalin pohjana.

2.1 Puhevammaisuus Suomessa

Puhevammaisella henkilöllä tarkoitetaan sellaista kuulevaa henkilöä, joka ei erilaisissa päivittäisissä kommunikointitilanteissa pärjää puhutun kielen avulla, vaan käyttää jonkinlaisia puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä. Henkilöitä, joilla on eriasteisia puhe- ja kommunikaatiovaikeuksia, on Suomessa noin 65 000 ja noin 30 000 heistä tarvitsee puhetta korvaavia apuvälineitä arjessaan. (Kehitysvammaliitto. Puhevammaisuus.) Puhevammaisuutta aiheuttavia syitä voivat olla esimerkiksi kehitysvammaisuus, autismikirjon häiriöt, joissain tapauksissa CP-vamma, kehityksellinen kielihäiriö eli dysfasia tai mutismi. Joissakin tapauksissa puhevammaisuus voi mahdollisesti liittyä myös aivoverenkiertohäiriöön tai keskushermostollisiin sairauksiin (esimerkiksi ALS, MS tai Parkinsonin tauti) tai ikääntymisen myötä tulleeseen muistisairauteen. (Papunet. Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot.)

Suomessa on noin 50 000 kehitysvammaista henkilöä, joista osa sulautuu tilastoissa yhteen puhevammaisten henkilöiden määrää kuvaavien lukujen kanssa. Vuonna 2019 tehdyn selkokielen tarvearvion mukaan Suomessa on myös reilulla kymmenellä prosentilla (11 – 14 %) väestöstä sellaisia kielellisiä vaikeuksia, että he tarvitsevat selkokieltä ymmärtääkseen lukemaansa ja kuulemaansa. (Papunet. Mitä on puhevammaisuus.)

2.2 Puhevammaisten tulkkaus

Tulkkauspalvelun tavoitteena on, että puhevammaisen henkilö tulee kuulluksi ja ymmärretyksi kaikissa tilanteissa ja voi osallistua sekä olla kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa. (Papunet. Tietoa puhevammaisuudesta. Tulkkauspalvelu). Puhevammaisten tulkin työnkuvaan kuuluu välittää asiakkaan muodostama viesti ja tulkata kommunikointikansion avulla sanoitettu viesti puhutulle kielelle. Asiakasta kolmannen osapuolen puhutellessa tulkin tehtävä on asiakkaalle ymmärrettävällä tavalla välittää viesti erilaisia kommunikointimenetelmiä apuna käyttäen. Asiakasta riippuen tällaisia menetelmiä voivat olla esimerkiksi tuki- viittomat, kuvat, puhelaite tai tietokonepohjainen kommunikointiohjelma. (Papunet 2014, 4.)

Puhevammaisella henkilöllä, jolla on käytössään yksilöllisesti valikoitu kommunikointikeino ja joka kykenee ilmaisemaan mielipiteitään ja ajatuksiaan tulkin välityksellä sekä hoitamaan sosiaalisen kanssakäymisen tilanteet tulkin avulla, on lakisääteinen oikeus saada puhevammaisten tulkkausta (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta). Tulkkauspalvelua asiakkaille järjestää Kansaneläkelaitos (Kela) ja lasten sekä nuorten kohdalla velvollisuus tulkkauspalvelun järjestämisestä koulunkäynnin avuksi on kunnan/kaupungin opetustoimella. Tulkkauspalvelua voi käyttää koulunkäynnin ja opiskelun lisäksi esimerkiksi harrastustoimintaan, työssä käymiseen, asiointiin tai yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Kela. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu). Kelan myöntämän tulkkauspalvelun tuntimäärä on 180 tuntia yhtä vuotta kohden, mutta lisätuntien ollessa harkinnanvaraisia, on tuntimäärää mahdollista kasvattaa asiakkaan tarpeiden mukaan (Kela. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu).

Harjoitteluissani tulkkioipintojeni aikana olen päässyt tulkkaamaan hyvin monipuolisesti erilaisia tilanteita sekä asiakkaita ja nähnyt laajasti erilaisia kommunikointimenetelmiä, mutta henkilökohtaisesti en ole vielä päässyt käyttämään sosiaalisia tarinoita asiakkaideni kanssa. Olen saanut mahdollisuuden työstää harjoitteluissani itsenäisesti myös paljon erilaista kuvakommunikointimateriaalia kaikenlaisiin arkipäiväisiin kommunikointitilanteisiin. Opinnäytetyössä valmistettavan materiaalin muodoksi valikoitui sosiaaliset tarinat osittain senkin vuoksi, että

halusin päästä haastamaan itseäni luomalla itselleni uudenlaista kommunikointimateriaalia.

Puhevammaisten tulkkeja kouluttavat Suomessa Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ensimmäiset ammattikorkeakoulututkintona opintonsa suorittaneet tulkit valmistuivat Diakonia-ammattikorkeakoulusta vuonna 2015. (Suomen Puhevammaisten Tulkit Ry. Koulutus. Puhevammaisten tulkiksi kouluttautuminen) Puhevammaisten tulkiksi voi opiskella myös erikoisammattitutkintona useammassa eri oppilaitoksessa, kuten Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradiassa Jyväskylässä (Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia. Puhevammaisten tulkkauksen erityisammattitutkinto.) sekä Peimarin koulutuskuntayhtymä Liviassa Kaarinassa. (Ammattiopisto Livia. Puhevammaisten tulkkauksen erikoisammattitutkinto.)

2.3 Seksuaalisuuden määritelmä

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt seksuaalisuuden käsitteen seuraavasti vuonna 2006 teoksessaan Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010.) Jokaisella sairaus- ja vamma ryhmällä on sille ominaiset vaikutuksensa seksuaalisuuteen, parisuhteeseen ja ihmissuhteisiin. Jokaisella on myös yksilöllinen suhteensa niihin. Tämän vuoksi sairauden tai vammaisuuden merkitys seksuaalisuuteen on todella monimuotoinen. (Rosenberg 2006, 289.)

3 KUVAKOMMUNIKAATION KÄYTTÖ JA ERILAISET ASIAKASPALVELUTILANTEET

Kuvakommunikaatiolla tarkoitetaan erilaisia piirroskuvia, symboleita sekä valokuvia ja niistä koostettua materiaalia, kuten kommunikointikansioita, toimintatauluja, sosiaalisia tarinoita tai irtokuvia. Edellä mainittua materiaalia voidaan käyttää asiakkaan kanssa hyvinkin monipuolisesti puhutun kielen tukena (tai täysin puhuttua kieltä korvaten) silmällä pitäen asiakkaalle tarkkaan valittua yksilöllistä kommunikointimenetelmää. Usein asiakas käyttää kuvakommunikaatiomateriaalia toisen ihmisen, esimerkiksi puhevammaisten tulkin kanssa, jolloin asiakas joko itse tai avustettuna kertoo kuvakommunikaatiomateriaalin avulla asiansa ja puhevammaisten tulkki tulkkaa tämän viestin kolmannelle osapuolelle. (Papunet. Tulkkauspalvelu.)

3.1 Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät

Kuvakommunikaatio itsessään lukeutuu suuremman kokonaisuuden, AAC-menetelmien (Augmentative and Alternative Communication) eli puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin alalajiksi. AAC-menetelmiin kuuluu kuvakommunikaation lisäksi myös esimerkiksi tukiviittomat, erilaiset pikapiirroukset sekä Bliss-kieli. Eri tilanteisiin tarvitaan erilaisia kommunikointikeinoja ja -apuvälineitä ja apuvälineen valinta edellyttää aina yksilöllistä arviointia. Kommunikoinnin apuvälineen soveltuvuuteen vaikuttaa apuvälineen käyttäjän toimintakyky ja kielelliset taidot, kommunikointitarpeet ja -ympäristö, sekä välineen ominaisuudet. (Tiko-teekki. Puhevammaisuus). Määrityksen useimmiten tekee puheterapeutti. (Papunet. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet.)

Kuvakommunikaatiomenetelmiin lukeutuva sosiaalinen tarina on Carol Grayn vuonna 1990 opettajana työskennellessään kehittämä sosiaalinen oppimismenetelmä. Carol työskenteli autismin kirjolla olevien lasten kanssa ja kehitti menetelmän etsiessään ratkaisuja koulupäivän tilanteisiin oppilaiden kanssa kirjoittamalla tarinoita esimerkiksi ompeluohjeen seuraamiseen tai erilaisten taitojen opetteluun. (Carol Gray. Social stories.)

3.2 Sosiaalinen tarina

Sosiaalinen tarina on kuvitettu tarina, jossa jokainen sana voi olla kuvitettu tai vaihtoehtoisesti vain joihinkin tiettyihin sanoihin on valittu kuva korostamaan näiden merkitystä. Sosiaalisia tarinoita voidaan tehdä yksilöllisesti asiakkaan arkielämän sujumuuden varmistamisen tueksi tai muuten hahmottamaan erilaisia sosiaalisia tilanteita, joissa asiakas tarvitsee selvyyttä ja ohjausta. Sosiaalisessa tarinassa tilanne pilkotaan ymmärrettäviin vaiheisiin, mikä auttaa henkilöä ymmärtämään tilanteen helpommin kokonaisuutena ja tarina antaa vastaukset mahdollisiin kysymyksiin (kuka, mitä, milloin, missä, miksi) kuvien ja kirjoitetun tekstin avulla (Autismiliitto. Sosiaaliset tarinat). Sosiaalista tarinaa voidaan käyttää apuna sosiaalisten taitojen sekä itsestään huolehtimiseen tarvittavien taitojen kehittämisessä. Sosiaalisen tarinan avulla voidaan auttaa asiakasta ymmärtämään sekä muiden ihmisten käyttäytymistä, että esimerkiksi kuvaamaan autistisen asiakkaan käytösmalleja erilaisissa tilanteissa. (National Autistic Society.)

Sosiaalisissa tarinoissa käytetään neljää erilaista lausetyyppiä, joita ovat kuvailtavat lauseet (descriptive sentences), tunteita ja uskomuksia ilmaisevat perspektiivilauseet (perspective sentences), ohjaavat lauseet (directive sentences) sekä myönteiset lauseet (affirmative sentences). (Speech-language Resources. Autism and social stories.)

4 SOSIAALISEN TARINAN KÄYTTÖ SEKSUAALIKASVATUSMATERIAALISSA

Sosiaalinen tarina valikoitui opinnäytetyöni kuvakommunikointimuodoksi siitä syystä, että muihin kuvakommunikointimuotoihin (esimerkiksi kuvakansiot, toimintataulut, interaktiiviset ohjelmat, kuten kännykkä- ja tabletti-ohjelmat) verrattuna sosiaalisia tarinoita olen itse nähnyt käytettävän melko vähän. Sosiaalinen tarina on tehokas, selkeä ja opettavainen tapa yhdistää selkokielistä tekstiä ja kuvia, jotka onnistuneessa sosiaalisessa tarinassa tukevat sujuvasti toinen toisensa tuottamaa viestiä.

4.1 Selkokieli sosiaalisessa tarinassa

Sosiaalisessa tarinassa käytettävän kielen tulee olla selkeää ja yksinkertaista, jotta se on helpompi omaksua sekä ymmärtää. Jotta sosiaalisten tarinoiden viesti tulee mahdollisimman hyvin ymmärretyksi, on tärkeää, että kirjoitettu kieli ja kuvitettu materiaali kulkevat selkeässä linjassa toinen toistaan tukien. (Autismiliitto. Sosiaaliset tarinat.)

Selkokieli tarkoittaa suomenkielistä tekstiä, joka on sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan mukautettu yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. (Selkokeskus. Selkokielen määritelmä). Selkokielisessä tekstissä aihetta käsitellään hyvin konkreettisella tasolla, jotta sitä kykenisivät lukemaan myös ne henkilöt, joilla on haasteita yleiskielen lukemisessa tai hahmottamisessa. (Selkokeskus. Selkokielen määritelmä.) Suomessa selkokieltä on kehitelty 1980-luvulta lähtien, jolloin sitä suunnattiin aluksi kehitysvammaisten henkilöiden tarpeisiin, jotta erilaiset tekstit ja kirjallisuus olisivat myös näiden henkilöiden saavutettavissa (Selkokeskus. Selkokielen määritelmä). 1990-luvulla selkokielisen materiaalin tuotanto lisääntyi, kun aineistoa alettiin valmistaa myös vanhusryhmille ja uussuomalaisille (Selkokeskus. Selkokielen määritelmä).

Selkokeskuksen laatimassa tarvearviossa ilmenee, että Suomessa on yhteensä 650 000 – 750 000 henkilöä, jotka tarvitsevat selkokielistä viestintää. Tämä tarkoittaa noin 11 – 14 prosenttia suomalaisista. Selkokielistä tiedotusta, tiedonvälitystä ja kulttuuria Suomessa edistää Kehitysvammaliiton Selkokeskus ja selkokielisille julkaisuille on oma tunnuksensa, S-kirjaimen muotoinen Selkotunnus. Selkotunnuksen perusteella selkokieltä käyttävän henkilön on helpompi tunnistaa selkokielinen julkaisu. (Kehitysvammaliitto. Selkokieli.)

Selkokielistä tekstiä, kuten mitä tahansa tekstiä, laatiessa on tärkeä miettiä etukäteen, kenelle teksti suunnataan. Tyyli- ja tekstin vaikeusaste valitaan kohdeyhmän mukaan. (Peda.net. Monikulttuurisuuden kohtaaminen kansalaisopistoissa.) Koska opinnäytetyön materiaali on suunnattu erilaisiin seksuaaliterveyteen ja turvataitokasvatukseen liittyviin opetus- ja ohjaustilanteisiin, on sosiaaliset tarinat ajateltu käytettäväksi asiakkaan ja ammattihenkilön, kuten seksologian

alan ammattilaisen kanssa. Tästä syystä opinnäytetyön sosiaaliset tarinat kieliasultaan eivät ole kaikista yksinkertaistetuinta selkokieltä. Tarinoiden kieliasu palvelee parhaiten henkilöitä, jotka kykenevät itsenäisesti omaksumaan jonkin verran selkeitä lauseenrakenteita tai hahmottamaan sosiaalisia tarinoita avustettuna.

4.2 Sosiaalisen tarinan sisältö

Sosiaalisen tarinan sisältö kuvaa sosiaalista tilannetta, johon asiakas elämässään tarvitsee ohjausta ja tilanteen selkiyttämistä tekstin ja kuvakommunikaation keinoin. Tässä opinnäytetyössä sosiaalisten tarinoiden sisällöt heijastelevat 2020-luvun ihmisten arkielämässä pinnalla olevia aiheita. Sosiaalisen median ollessa koko ajan enemmän osa ihmisten normaalia arkea, korostuu myös ajankohtaisen ja nykyaikaisen kuvakommunikaatiomateriaalin tarve, sillä yhtä lailla puhevammaisten tulkkauksen asiakkaat käyttävät sosiaalista mediaa siinä missä niin kutsuttu valtaväestökin. (Leppänen & Waarna-Laitinen 2016.)

Autismikirjon henkilöt sekä kehitysvammaiset henkilöt käyttävät sosiaalista mediaa enenevässä määrin, joten on tärkeää korostaa siellä toimimista turvallisesti, tarvittaessa tarjoten yksilöityä turvataitokasvatusta. Asiakkaasta riippuen kaikilla ei ole välttämättä sellaista itsesuojeluvaistoa tai harkintakykyä, jonka avulla henkilö osaisi itsenäisesti tunnistaa esimerkiksi uhan joutua hyväksikäytetyksi tai tilanteeseen, joka voi olla asiakkaalle haitallinen. Tämän takia opinnäytetyössä työstetyt sosiaaliset tarinat pyrkivät vaikuttamaan asiakkaan toimimiseen sosiaalisessa mediassa ja tunnistamaan mahdolliset vaaratilanteet niissä teemoissa, joista sosiaaliset tarinat ovat koostettu.

Opinnäytetyössä esitetyt sosiaaliset tarinat ovat laajuudeltaan keskivertoa pidempiä ja sisällöltään laajempia, joskin varsinaista tarkkaan määrättyä pituutta sosiaalisille tarinoille ei liene henkilökohtaisen tietämykseni pohjalta olevan. Tarinoiden pituus ja laajuus selittyy pyrkimyksellä tuottaa monipuolisempaa ja laajalaisemmin käytettävää kuvakommunikaatiomateriaalia, sillä olemassa olevat turvataito- ja seksuaaliterveysaiheiset sosiaaliset tarinat ovat oman kokemukseni mukaan melko suppeita.

5 SOSIAALISEN TARINAN TYÖSTÄMINEN

Sosiaalisia tarinoita voidaan luoda usealla eri tavalla. Tarinoita voidaan tehdä itse käsin esimerkiksi kirjoittamalla sosiaalinen tarina paperille ja liittämällä siihen kuvia piirtämällä tai leikkaamalla. Internet tarjoaa sosiaalisten tarinoiden luomiselle sopivia sovelluksia ja kuvankäsittelyohjelmia, kuten esimerkiksi Papunetin kuvatyökalu tai itse opinnäytetyössäni käyttämä Widgit Online.

5.1 Sosiaalisen tarinan luominen

Kaikki kolme opinnäytetyössäni valmistettua ja esitettyä sosiaalista tarinaa liittyvät aiheeltaan seksuaaliterveyteen ja turvataitoihin. Nykypäivänä sosiaalinen media on tärkeä osa ihmisten arkea, joten siellä toimimiseen tarvitaan ohjeistavaa materiaalia myös puhevammaisille asiakkaille.

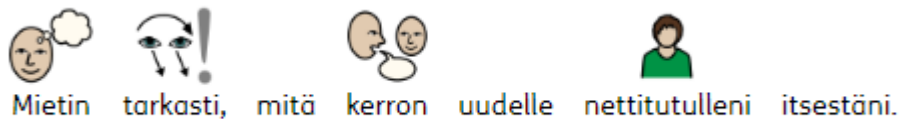
Vastaavan kaltaisia kuvitettuja ja tekstitettyjä ohjeistuksia, toimintatauluja tai sosiaalisia tarinoita turvallisuuteen ja yksityisyyteen liittyen on olemassa jonkin verran. Aiemmin julkaistu materiaali käsittelee valittuja aiheita melko pintapuolisesti ja kapealla skaalalla, jolloin ohjeistukset käsittelevät tilannetta mahdollisesti vain yhdestä näkökulmasta. Opinnäytetyön sosiaalisissa tarinoissa on pyrkimys monipuoliseen ja monikäyttöiseen materiaaliin, jota on mahdollista käyttää useammasta näkökulmasta. Esimerkiksi uimapukualueen määrittäminen ei koske pelkkää itsensä tai toisen henkilön koskettamista, vaan sivuaa aihetta useammalla tavalla. Se käsittelee esimerkiksi sitä, millaisten kuvien lähettäminen tai vastaanottaminen kahden henkilön välillä on hyvä tai huono asia.

Aloitin opinnäytetyössä esitettävien sosiaalisten tarinoiden luomisen hahmottelemalla ensiksi tarinan tekstin ja sen jälkeen miettimällä tarinoihin sopivat kuvat. Kun kuvat on valittu, on vielä mahdollista muokata itse tarinaa tai hienosäätää esimerkiksi sitä, mitkä sanat ovat kuvitettuja ja mitkä eivät. On ehdottoman tärkeää pohtia sitä, mitä sanaa tai asiakokonaisuutta milloinkin tahtoo sosiaalisessa tarinassa kuvan voimalla ensisijaisesti painottaa ja mitkä sanat mahdollisesti voi jättää kuvittamatta (kuten useimmat täytesanat). Yksinkertaisimmillaan

sosiaalisessa tarinassa saatetaan kuvittaa pelkästään pääkohdat, tai vaihtoehtoisesti luoda sosiaalinen tarina niin, että jokainen tarinan sana on kuvitettu.

Sosiaalisessa tarinassa kieli on muodoltaan selkokielistä, mutta tällaisia aihepiirejä käsitellessä on otettava huomioon myös muut kielelliset seikat, kuten mahdollinen tiedon ja alan sanaston tuntemuksen puute. Seksuaalisanasto saattaa muotoutua kiroilussa käytetyksi sanastoksi ja tuntua alatyyliseltä, sillä se on yleiskielessä jäsentymätöntä, eikä asiakkaalla välttämättä ole muita käytettäviä sanoja seksuaaliterveysasioissa. (Venhola 2006, 71.)

Sosiaalisten tarinoiden kielen on oltava neutraalia, selkeää ja annettava tilaa sille, ettei asiakas välttämättä itse tunne aihepiirin sanastoa syvällisemmin. Tällöin sanaston ollessa helposti selitettävää, helpottuu myös asiakkaan kanssa sanoista ja sosiaalisten tarinoiden aiheista keskusteleminen.

KUVA 1. Esimerkkilause sosiaalisen median toimintaohjeesta.

Esimerkiksi sosiaalisen median tarinassa esiintyvä sana *nettittutu* saattaa olla asiakkaalle ennestään tuntematon, mutta on helposti selitettävissä käyttäen asiakkaalle tuttua kieltä. *Nettittutu* koostuu kahdesta yleisesti paljon käytetystä ja neutraalista sanasta, jotka ovat itsessään helposti ymmärrettävissä ja selitettävissä.

5.2 Sosiaalisen tarinan aiheet

Opinnäytetyöni aiheen laajuuden takia sosiaalisten tarinoiden tarkat aiheet ovat rajattu kolmeen teemaan: turvaohje, omien henkilökohtaisten rajojen ja yksityisten alueiden (opinnäytetyössä nimellä uimapukualue) määrittäminen ja yksityisyys sosiaalisessa mediassa. Kuten aiemmin Sosiaalisen tarinan sisältö-kappaleessa on mainittu, on sosiaalisten tarinoiden aiheet valittu vastaamaan

nykypäivän kuvamateriaalin tarpeeseen, sillä sekä autismikirjolla olevat että kehitysvammaiset henkilöt käyttävät sosiaalisen median alustoja 2020-luvulla yhä enemmän.

Opinnäytetyön sosiaalisissa tarinoissa on tuotu esiin positiivisen palautteenannon vaikutus (esimerkkinä Sosiaalinen media- tarina: ”Luotettava aikuinen kehuu minua, kun näytin hänelle epäilyttävän keskustelun”) asiakkaan ja luotettavan aikuisen välillä. Palaute auttaa toimimaan tarkoituksenmukaisesti, kehittymään ja oppimaan. Mikäli palautetta ei anneta, lisääntyvät tulkinnat ja väärintulkintojen mahdollisuus. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.) On tärkeää tukea asiakasta häntä mahdollisesti järkyttäneessä tilanteessa, sillä tällöin asiakkaalle tulee olo, että hän on tehnyt oikein kertoessaan kokemastaan sekä tuntemuksistaan. Asiakas myös kokee tukea saadessaan, että luotettava aikuinen ei vähättele, vaan ottaa kokemuksen todesta.

5.2.1 Turvaohje

Ensimmäisessä sosiaalisessa tarinassa aiheena on turvallisuus. Turvaohje on myöhemmin mukautettavissa myös muunlaisiin tilanteisiin, kuin sosiaaliseen mediaan. Tällaisia muita käyttötilanteita voivat mitkä tahansa sosiaaliset tilanteet ulkomailmassa, joissa asiakkaan on tärkeää osata kieltäytyä jostakin epämieluisasta tilanteesta ja kertoa siitä luotettavalle aikuiselle.

Turvaohjeessa kerrotaan selkokielellisesti ne elementit, joilla voi ehkäistä epämieluisaan tai itselle vahingolliseen tilanteeseen joutumista ja sen ratkaisua itsenäisesti (Kuva 1. Esimerkkilause turvaohjeesta). Tällaisia ovat esimerkiksi kännykän (jossa on luotettavien läheisten yhteystiedot) mukana pitäminen, hätänumeron muistaminen, kuinka sanotaan selkeästi toiselle ihmiselle ei, tilanteesta poistuminen ja tilanteen purkaminen henkilön kanssa, johon luottaa ja jonka kanssa uskaltaa keskustella tapahtuneesta tilanteesta.

paikalta.

KUVA 2. Esimerkkilause turvaohjeesta.

Kieltäytymistä ja ei-sanan sanomista on asiakkaan hyvä harjoitella jo ennaltaehkäisevästi, sillä kieltäytyminen etenkin itselle tuntemattoman ihmisen ehdotuksista saattaa joskus tuntua vaikealta, kun pelkää alitajuisesti loukkaavansa toista. Asiakkaalla on kuitenkin täysi oikeus kieltäytyä, jos hänelle ehdotetaan jotakin epämiellyttävää tai epäilyttävää, yritetään houkutellessa mukaan esimerkiksi karkeilla tai limsalla tai yritetään vaihtaa edellä mainittuja hyödykkeitä palvelukseen, joka tuntuu asiakkaasta epämiellyttävältä. (World Association for Sexual Health 2014.)

5.2.2 Uimapukualue ja yksityisyyden kunnioittaminen

Jokaisella on kehossa uimapukualue, joka on tärkeä ja yksityinen alue. Uimapukualueelle ei saa kukaan koskea ilman lupaa. (Rinnekoti. Työkaluja selkeään seksuaaliterveyskasvatukseen. Turvataidot.) Uimapukualue käsittää käytännössä ne alueet ihmiskehosta, jotka jäisivät peittoon uimapuvun alle. Toisessa sosiaalisessa tarinassa selvitetään omat rajat, jotka määrittävät sen, miten ja mihin muut saavat koskea, sekä sen, mikä on täysin henkilökohtaista aluetta. Toisen rajoja täytyy kunnioittaa ja molempien osapuolten säännöt ovat kummankin ymmärrettävä. Uimapukualuetta käsitellessä on tärkeää miettiä, millaiseen kosketukseen on tärkeää osata sanoa ei ja millainen kosketus on joskus välttämätöntä. Esimerkiksi lääkärin tutkimus saattaa tilanteena olla sellainen, jonka asiakas kokee omaa uimapukualuetta loukkaavana ja epämieluisana, mutta välillä tutkimukset ovat välttämättömiä ja niistä pystyy selviämään.

Uimapukualueen hahmottamista asiakkaan kanssa voi aluksi harjoitella monenlaisilla keinoilla. Esimerkiksi Tunne- ja turvataitoja lapsille- teoksessa esitetään uimapukualueen ja omien rajojen hahmottamisharjoitus, jossa lapsi saa värittää vihreällä ihmiskehoa kuvaavaan kuvaan ne alueet, joihin häntä saa koskettaa. Punaisella kuvaan väritetään ne alueet ja kehonosat, joihin ei saa koskettaa ilman lupaa ja joiden erityinen määräysoikeus on henkilöllä itsellään (Lajunen, Andell, Ylenius-Lehtonen. 2019, 197). Tällaisen harjoituksen jatkumoksi ja muistin-virkistyskeinoksi sosiaalinen tarina samasta aiheesta on oman arvioni mukaan toimiva.

On myös tilanteita, joissa joku saattaa käyttää hyväksi asiakkaan luottamusta, ja koskee tätä uimapukualueelle ilman henkilön lupaa. Tällöin tilanteeseen joutuneen henkilön tulisi tunnistaa vääränlainen kosketus ja osata kieltäytyä siitä. Valitettavasti sellainenkin tilanne on mahdollinen, jossa esimerkiksi ohjaaja, avustaja tai kaveri koskee puhevammaista henkilöä tämän tahtomatta ja se tuntuu asiakkaasta pahalta. Esimerkiksi pesutilanteessa hoitajan tai avustajan tulisi aina kysyä lupa asiakkaan koskemiseen, vaikka molemmat osapuolet tietävät jo ennalta mitä peseytyessä tehdään. Näin asiakas ymmärtää kosketuksen olevan hyväksyttävää ja peseytymisen kannalta välttämätöntä.

5.2.3 Omien tietojen jakaminen sosiaalisessa mediassa

Nimen, käyttäjätunnuksen ja kasvokuvan voi yleisen käytännön mukaan itse julkaista some-kanavissa, mutta sähköpostiosoitteen, kotiosoitteen, puhelinnumeron, syntymäajan tai yksityisten valokuvien kanssa kannattaa olla jo varovaisempi. (Ura. Yhteiskunta-alan koulutetut ry. Sosiaalisen median turvallinen käyttö – seitsemän vinkkiä.) Asiakkaat, jolla on vaikeuksia kyvyssä käsittää tai harkita asioita syvällisemmin, saattavat kamppailla sosiaalisen median alustoilla käytävissä keskusteluissa sen ajatuksen kanssa, mitä omista asioista uskaltaa toiselle kertoa ja mitä ei – toisaalta, jotkut henkilöt eivät välttämättä kykene ajattelemaan asiaa ennalta, vaan kertovat kaiken, mitä heiltä kysytään. Sosiaalinen media saattaa olla hyvin vahingollinen paikka henkilökohtaisten tietojen ja asioiden päätyessä väriin käsiin, sillä nettikaverista ei voi varmuudella tietää onko hän

oikeasti se, kuka sanoo olevansa. Netissäkin voi joutua sellaiseen seuraan, missä ei oikeasti haluaisikaan olla. (Lajunen 2019, 131.)

Asiakkaalle on tärkeää kertoa selkeästi siitä, ettei internetissä kaikki välttämättä ole kuten siellä jutteleva uusi tuttavuus sanoo. Keskustelu uuden tuttavun kanssa voi olla miellyttävää aluksi, mutta voi johtaa ikäviin tilanteisiin. Esimerkiksi uusi tuttava saattaa ehdottaa kuvien lähettelyä puolin ja toisin, jolloin kannattaa jo miettiä, haluaako kasvokuvansa joutuvan tuntemattoman ihmisen käsiin. Jos tuttava pyytää esimerkiksi alastonkuvia tai tahtoo itse lähettää niitä, on tärkeää, että asiakas osaa tunnistaa vääränlaisen tilanteen ja kieltäytyä. Tähänkin asiaan on hyvä olla kuvitettu tarina, sillä esimerkiksi vähemmän internetiin ja sosiaalisen median alustoihin perehtynyt ammattihenkilö ei välttämättä osaa edes varoittaa internetin mahdollisista vaaroista, jos ei itse juurikaan internetiä käytä.

5.3 Sosiaalisen tarinan kuvittaminen

Alkuperäisenä tarkoitukseni oli työstää kuvamateriaali sosiaalisiin tarinoiniin valokuvaamalla, mutta sekä selkeyden että toimivuuden näkökulmasta asiaa tarkasteltuani päädyin Widgit Online -pohjaiseen piirroskuvamateriaaliin. Alkuperäinen ajatus valokuvatussa materiaalissa oli mahdollisuus helpompaan hahmottamiseen, mutta tarkasteltuani asiaa opinnäytetyöseminaarissa saamieni kehitysehdotusten pohjalta, havaitsin valokuvatun materiaalin mahdolliset heikkoudet. Esimerkiksi autismikirjon henkilöt tai henkilöt, joilla on yleisessä hahmotuksessa haasteita, saattavat käsittää valokuvassa esiintyvät tilanteet ja henkilöt niin, että nämä ovat juuri ne täysin samat kuin kuvissa, eivätkä välttämättä kykene ymmärtämään, että tilannetta kuvataan yleisellä tasolla.

Widgit Online on kommunikoinnin apuohjelma, jossa on mahdollista luoda monipuolista kuvakommunikaatiomateriaalia internet-selaimessa, eikä se vaadi tiettyä ohjelmistoa toimiakseen. Sosiaalisten tarinoiden lisäksi Widgit Onlinella on mahdollista luoda muun muassa irtokuvia ja vaikkapa muistipelejä. (Haltija, Widgit Online.) Ohjelman ollessa hyvin joustava ja muuntautumiskykyinen, on sillä mahdollista luoda materiaalia juuri yksilöllisiin tarpeisiin sopivaksi.

Opinnäytetyössäni esitetyissä sosiaalisissa tarinoissa on kuvitettu ne sanat, joiden merkitystä olen halunnut erityisesti korostaa, ja jotka ovat tarinakokonaisuuksien kannalta keskeisiä. Esimerkiksi ja-sanana sekä pääosin kaikki konjunktio- eli sidesanat (esimerkiksi tarinoissa paljon esiintyvät *jos* tai *kun*) olen jättänyt tietoisesti kuvittamatta, sillä niiden kuvittaminen ei mielestäni olisi edesauttanut tarinan selkeyttä materiaalia käyttävän henkilön tai henkilöiden näkökulmasta.

6 SEKSUAALITERVEYS

Seksuaaliterveys on osa ihmisen terveyttä. Seksuaaliterveyteen kuuluvat kehon terveys ja mielen terveys. (Laulainen & Sarajärvi 2015, 17.) Seksuaaliterveys kattaa useita eri osa-alueita, joihin lukeutuvat esimerkiksi seksuaalikasvatus, ehkäisy, äitiysterveys sekä nuorille suunnattu neuvonta. (Väestöliitto. Seksuaaliterveys ja -oikeudet osana kehitystä. Tietoa seksuaalioikeuksista.) Ikääntyvien ihmisten seksuaaliterveys on yhtä lailla tärkeä osa seksuaaliterveyttä elämänkaaren myöhemmässä vaiheessa ja se pitää sisällään muun muassa pitkän parisuhteen tuomat kokemukset, riittävän tiedon saamisen ikääntymisen myötä tapahtuvista fysiologisista muutoksista sekä esimerkiksi leskeksi jäämisen tuomat pulmat. (Keski-Suomen sairaanhoitopiiri. Seksuaalisuus ja ikääntyminen – siitäkin saa puhua.)

6.1 Seksuaaliterveyden määritelmä

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt seksuaaliterveyden seuraavasti: Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila; ei pelkästään sairauden, toimintahäiriön tai raihnaisuuden poissaoloa. Voidaan siis sanoa, että seksuaaliterveys käsittää kaikkea seksuaaliseen kehitykseen, sukupuolielämään ja sukupuolielimiin liittyvää. (Väestöliitto 2006.) Seksuaaliterveyden edistäminen toteutuu yksilön, yhteisön, ympäristön ja yhteiskunnan tasolla (Ryttyläinen ja Valkama 2010, 21 – 28). Yksilötasolla tuetaan yksilön kokonaisvaltaista seksuaalista hyvinvointia tarjoamalla seksuaalikasvatusta ja seksuaaliterveyspalveluita, kun taas yhteisötasolla palvelut sisällytetään yhteisöjen ja verkostojen hoitoketjuihin ja strategioihin.

Yhteiskunnallisella tasolla seksuaaliterveyden edistäminen on eri hallintoalojen vastuullista ja tavoitteellista toimintaa. (Ryttyläinen ja Valkama 2010, 21.)

Opinnäytetyöni ja harjoittelukokemukseni pohjalta ajattelen, että jos jokaisella lapsella, nuorella sekä aikuisella olisi mahdollisuus saada tarpeeksi kattava määrä tietoa seksuaalisuudesta, seksuaaliterveydestä sekä turvataidoista yksilöllisesti ymmärrettävällä tavalla, voitaisiin joissakin tapauksissa myös välttää mahdollisuus joutua seksuaalisen kaltoinkohtelun uhriksi tai tekijäksi. Tällaisenkin näkökulman valossa on tärkeää taata laadukkaan ja ymmärrettävän kuvakommunikaatiomateriaalin tarjonta, jotta edellä mainittu tarkoitus toteutuu.

Kehitysvammaisille suunnatun seksuaalikasvatuksen ja -ohjauksen tavoitteena on saada lapsi/nuori/aikuinen tuntemaan olonsa turvallisiksi kehittyessään. Tarkoitus on antaa tietoa seksuaalisuudesta sekä antaa ilmiöille ja kokemuksille nimiä. Päämääränä on siis ohjata henkilön oman seksuaalisuuden toteuttamista käytännössä. (Kehitysvammaisten tukiliitto Ry. Oikeus seksuaalisuuteen.)

Kehitysvammaisten henkilöiden seksuaalikasvatuksen ja turvataitokasvatuksen korostaminen on tärkeää, sillä ne parhaimmillaan onnistuessaan edistävät osaltaan henkilöiden seksuaalioikeuksien toteutumista. Yksilötason lisäksi vaikutuksia voidaan nähdä myös yhteisön ja yhteiskunnan tasolla.

6.2 World Association for Sexual Healthin laatimat seksuaalioikeudet

Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö (World Association for Sexual Health, WAS) on alun perin vuonna 1997 esitellyt seksuaalioikeuksien julistuksen, jossa kerrotaan jokaista ihmistä koskevat, yleismaailmalliset ihmisoikeudet. Tarkastettu versio on hyväksytty vuonna 1999 ja vahvistettu Sexual Health for the Millennium -julistuksessa vuonna 2008. Tässä työssä esitellyt seksuaalioikeudet ovat uudistetusta julistuksesta vuodelta 2014, jonka on kääntänyt ja toimittanut Tommi Paa-lanen ja oikolukenut Tiina Vilponen. Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö on monitieteinen ja maailmanlaajuinen järjestö, johon kuuluu tieteellisiä seuroja,

yhdistyksiä ja asiantuntijoita ihmisen seksuaalisuuden alalta. (Sexpo. Seksuaalioikeuksien julistus.)

Seksuaalioikeudet sisältävät esimerkiksi oikeuden tietoon seksuaalisuudesta, oikeuden suojella itseään ja velvollisuuden kunnioittaa muiden oikeuksia toteuttaessaan omia seksuaalioikeuksiaan. (Ihmisoikeusliitto. Seksuaalioikeudet.) Seksuaalioikeuksien julistuksessa Seksuaaliterveyden maailmanjärjestö WAS pohjustaa seksuaalioikeuksia toteamalla seksuaalioikeuksien perustuvan yleismaailmallisten ihmisoikeuksien lisäksi myös tieteelliseen tietoon seksuaalisuudesta ja vahvistaa seksuaalisuuden olevan keskeinen osa ihmisyyttä läpi elämän. (Sexpo. Seksuaalioikeuksien julistus.) Moni seksologian alalla toimiva ammattilainen nostaa WAS:n seksuaalioikeudet omaa työtänsä ohjaavaksi elementiksi. Jokaista henkilöä sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, terveydentilasta tai muusta seikasta riippumatta koskevat seuraavat seksuaalioikeudet:

1. Oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen
2. Oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen
3. Oikeus itsemääräämiseen ja keholliseen koskemattomuuteen
4. Oikeus vapauten kidutuksesta ja julmasta, epäinhimillisestä tai alentavasta kohtelusta tai rangaistuksesta
5. Oikeus vapauteen kaikista väkivallan ja pakottamisen muodoista
6. Oikeus yksityisyyteen
7. Oikeus parhaimpaan saavutettavissa olevaan terveydentilaan sisältäen seksuaaliterveyden, johon kuuluu mahdollisuus nautinnollisiin, tyydyttäviin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin
8. Oikeus nauttia tieteellisen edistyksen ja sen soveltamisen eduista
9. Oikeus tietoon
10. Oikeus saada opetusta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta
11. Oikeus solmia, muodostaa ja purkaa avioliitto tai vastaavanlaisia ihmisuhteita, jotka perustuvat yhdenvertaisuuteen sekä täyteen ja vapaaseen suostumukseen
12. Oikeus päättää lasten hankinnasta, lapsiluvusta ja lasten ajoituksesta, sekä saada tietoa ja keinoja perhesuunnitteluun
13. Oikeus ajatuksen, mielipiteen ja ilmaisun vapauteen

- 14. Oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen
- 15. Oikeus osallistua julkiseen ja poliittiseen toimintaan
- 16. Oikeus hakea oikeutta, oikaisua ja hyvitystä

Opinnäytetyöaiheeni eettisestä näkökulmasta tarkastellessa nostan esiin ennen kaikkea seksuaalioikeudet 9 ja 10. Näiden kahden seksuaalioikeuden ympärille punoutuu sekä opinnäytetyöni tarkoitus että päämäärä olla omalta osaltani mukana mahdollistamassa vähemmistöryhmien kuten puhevammaisten seksuaalioikeuksien toteutumisen tuottamalla sellaista informatiivista materiaalia, jonka välityksellä asiakkaalla on mahdollisuus saada sekä tietoa että opetusta seksuaaliterveysaiheisista asioista.

Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa- projektissa on tuotu esiin kehitysvammaisen henkilön seksuaalioikeuksia uhkaavia tekijöitä eri elämän osa-alueilta. Uhkaavia tekijöitä ovat asuinolosuhteet (asuuko kotona, asuntolassa, laitoksessa), asenneilmasto (ei tueta vammaista henkilöä seurustelussa tai seksuaalisuuden toteuttamisessa) tai esimerkiksi psykologiset ongelmat (esimerkiksi ylikorostunut seksuaalisuus, toiminnalliset häiriöt). (Senso. Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa). Jokaisen yksilön seksuaalioikeuksia tarkastellessa on tärkeää ottaa huomioon seikat, jotka saattavat uhata seksuaalioikeuksien toteutumista. Nämä mahdolliset pulmakohdat tulisi pyrkiä ratkaisemaan niin, että seksuaalioikeudet todella toteutuvat yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti – myös vammaisella henkilöllä.

6.3 Turvataidot ja turvataitokasvatus

Turvataitokasvatus opettaa lasta, nuorta tai aikuista hahmottamaan omia henkilökohtaisia rajojaan sekä tunnistamaan esimerkiksi sitä, miten ja millaisissa tilanteissa toista ihmistä saa koskettaa, kuinka toiselta ihmiseltä kysytään lupa lähestymiselle tai kosketukselle, mitkä ovat jokaisen henkilökohtaisia alueita omassa kehossa, kuinka kieltäydytään epämieluisasta ja haitallisesta tilanteesta sekä kuinka tällaisesta tilanteesta kerrotaan turvalliselle aikuiselle. (Väestöliitto. Turvataidot ja lapsen keho.)

Turvataitokasvatuksella vahvistetaan henkilön omia voimavaroja, lisätään tietoa seksuaalioikeuksista sekä tuetaan tunnetaitojen kehittymistä. Samalla vahvistetaan keinoja puolustaa itseään väkivaltaa, häirintää ja seksuaalista kaltoinkohtelua vastaan. (Aaltonen 2012, 5.) Turvataitokasvatuksella on yhteisiä rajapintoja muun muassa seksuaalikasvatuksen ja mediakasvatuksen kanssa. (Aaltonen 2012, 5.) Tästä syystä opinnäytetyötä varten hahmotellut sosiaaliset tarinat ovat kaikki osaltaan seksuaaliterveysaiheisia ja niitä pystytään tarkastelemaan turvataitokasvatuksen kannalta asiakkaiden kanssa toimiessa.

Turvallisesti netissä -oppaassa kerrotaan selkokielellä turvataitojen auttavan henkilöä tilanteissa, joissa tämä ei tiedä, mitä tehdä. Nettiturvataitoja ovat esimerkiksi omien rajojen tunnistamisen oppiminen, itsensä puolustaminen, kieltäytyminen sekä tilanteesta poistuminen. (Pöllänen 2015.) Nämä omalta osaltaan vahvistavat myös henkilön, nuoren tai aikuisen, mahdollisuuksia puolustaa ja suojella itseään turvataitojen avulla omatoimisesti.

7 SEKSUAALITERVEYTEEN LIITTYVÄT MATERIAALIT JA PROJEKTIT SUOMESSA

Kuvitettua seksuaaliterveys- ja seksuaalikasvatusaiheista materiaalia on internetissä saatavilla jatkuvasti enenevässä määrin. Tässä kappaleessa esittelen aiemmin aihepiiristä julkaistua materiaalia ja nostan esiin ennen kaikkea ne, joita tarkastelemalla olen itse saanut työhöni suuntaviivoja.

7.1 Suomessa aiemmin toteutuneet projektit

Suomessa on viime vuosikymmenellä jonkin verran tuotettu erilaisia projekteja ja hankkeita liittyen vammaisten henkilöiden seksuaalisuuteen. Rajasin tässä työssä esiteltyjä projekteja ja hankkeita valitsemalla aikarajaksi viime vuosikymmenen, sillä tietoisuus vammaisten henkilöiden seksuaalisuudesta on ollut viime vuosina vahvassa kasvussa ja tieto on ajantasaista ja realistista.

7.1.1 Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille- projekti

Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille, eli Seteke-projekti, on Tampereen kaupunkilähetys ry:n kehitysvammapalveluiden Rongankotikeskuksen vuosina 2012 – 2016 tuottama projekti ja sen on rahoittanut Raha-automaattiyhdistys RAY. Projektin tavoitteena on ollut kehitysvammaisten seksuaaliterveyden ja hyvinvoinnin edistäminen (Seteke. Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille-projekti.). Projektin toimintavuosina on annettu tietoa, ohjausta ja seksuaalineuvontaa sekä yksilö- että parineuvontana. Seksuaalineuvontaa on annettu myös Vernerin sivustolla. Projektin myötä myös kehitysvammaisten kanssa toimivia on koulutettu seksuaalisuuteen liittyvissä teemoissa sekä projektissa on myös valmistettu selkomateriaalia samoihin teemoihin liittyen. (Seteke. Seksuaaliterveydestä kehitysvammaisille- projekti.)

Seteke.fi-sivustolla todetaan projektin tuloksia läpi käydessä, että kehitysvamma-alan työntekijöille järjestetyn koulutuksen myötä työntekijöiden asenne asiakkaan seksuaalisuuteen on muuttunut avoimemmaksi ja avarammaksi. Seksuaalisuus nähdään yhdyntäkeskeistä seksiä laajemmin ja asiakkaan seksuaalisuuden

huomioiminen on tärkeä ja luonnollinen asia perustyössä. (Seteke. Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille-projekti. Projektin tulokset ja vaikutukset.)

7.1.2 Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa

Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa on vuonna 2015 päätynyt projekti, jonka taustalla on Honkalampi-säätiö. Projektissa mukana yhteistyökumppaneina olivat muun muassa Autismi- ja aspergerliitto ry, Kehitysvammaliitto ry sekä Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Senso-projektin keskiössä on ollut kehitysvammaisten- ja autismikirjon henkilöiden seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvät kysymykset ja projekti käynnistettiin kehitysvamma-alalla työskentelevien henkilöiden aloitteesta, jotta kehitysvammaiset ja autismikirjolla olevat henkilöt saisivat lisää tietoa ja tietoisuutta omasta seksuaalisuudestaan. (Senso. Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa. Yhteistyöllä uutta ymmärrystä.)

Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa -projektissa on tuotettu internetsivusto, jossa on muun muassa sosiaalisia mallitarinoita seksuaalisuuteen liittyvistä aihealueista. Mallitarinoita on esimerkiksi luotu ihmissuhteisiin, seksuaalisuuteen ja seksiin sekä hygieniaan liittyen. Mallitarinoissa on myös kuvamateriaalia esimerkiksi Facebookissa turvallisesti toimimiseen liittyen. Tarinoissa käytetyt kuvat ovat Sclera-piktogrammeja, jotka ovat Bart Serrienin alun perin päiväkotiarkea helpottamaan luomia symboleita. (Sclera npo. Sclera's history in a nutshell.)

Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa- projektin mallitarinat ovat selkeitä ja hyviä tekstiltänsä, mutta olen työharjoitteluissani kehitysvammahuollossa ja tulkkaustilanteissa huomannut Sclera-pohjaisen kuvamateriaalin olevan joidenkin asiakkaiden silmin melko vaikeaselkoisia. Sclera-kuvat ovat mustavalkoisia sekä erittäin yksinkertaisia ja olen havainnut niitä käytettäessä väärinymmärryksiä. Esimerkiksi asuintaloa kuvaava piktogrammi on tulkittu talon sijasta muun muassa valtion lipuksi tai ilmaisemaan säätä.

7.1.3 SEAD – Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille

SEAD – Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille on EU-Grundvik -rahoitteinen kehittämishanke, jossa on mukana osanottajia Belgiasta, Saksasta, Unkarista, Suomesta, Liettuasta, Hollannista ja Isosta-Britanniasta. (SEAD. Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille.) Suomessa hankkeen tavoitteena oli kehittää menetelmiä ja työkaluja kehitysvammaisten seksuaalisuuden käsittelyyn ja hankkeessa tuotettiinkin yhteinen sanasto seksuaalikasvatukseen, nykytilanteen kartoitus eri maissa, kooste hyvistä käytänteistä sekä seksuaalineuvonnan työkalupakki materiaaleineen vammaisten henkilöiden kanssa toimivien henkilöiden käyttöön. Hanke tuotti myös erilaisia tietoisuutta lisääviä kampanjoita sekä artikkeleita. (Ammattiopisto Luovi. SEAD – Sexual Education for Adults with Disabilities, their parents and staff.)

Hankkeen raportin loppuksi todetaan seuraavasti: Haasteena on selkeiden materiaalien puute. Käytetty kieli on usein liian vaikeaa, olipa sitten kyse mieheksi/naiseksi kasvamisesta, turvataidoista, seksuaaliterveydestä tai seksuaalioikeuksista. Tarvitaan selkokielistä materiaalia, joka mahdollistaa kehitystason mukaisen ymmärryksen ja lisää toimintamahdollisuuksia. (SEAD 14.)

7.1.4 Selkeästi seksistä

Selkeästi seksistä on Rinnekodin vuosina 2016-2017 tuottama projekti, jossa on tehty selkokielistä seksuaalikasvatusmateriaalia ammattilaisille ja asiakkaiden läheisille helpottamaan seksuaaliterveyskasvatuksen kohdentamista jokaisen yksilön tarpeita vastaavaksi. (Rinnekoti. Selkeästi seksistä.)

Selkeästi seksistä-projektissa on kahdenlaista materiaalia, joista toinen on kohdennettu sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ja toinen asiakkaan läheisille keskustelun tueksi. Kuvamateriaalit ovat jaoteltu viiteen osioon (keho ja kehitys,

turvataidot, terveys ja puhtaus, ihmissuhteet, seksi) sekä ammattilaisille että läheisille tarkoitetuissa sarakkeissa. Sekä alan ammattilaisille että asiakkaan läheisille tarkoitettut kuvamateriaalit sisältävät erillisen käyttöohjeen. Esimerkiksi turvataidot-osiossa käsitellään turvaympyrää, jonka avulla asiakas voi yksin, ammattilaisen tai läheisen kanssa tarkastella omaa henkilökohtaista reviiriänsä ja sen avulla oppia hahmottamaan, kuinka lähelle toinen ihminen saa tulla.

Materiaali on selkeästi kuvitettua ja siinä on selkokielinek tekstitys. Kuvamateriaalin on luonut Virpi Liinoja ja tekstin psykologi Niina Luhtala sekä seksuaalineuvoja Ulla Kärnä. Pdf-tiedostomuodossa olevat materiaalit ovat ladattavissa projektin internetsivuilta, ja niitä voi vapaasti käyttää niin ammattilaiset kuin myös asiakkaan lähihenkilötkin. Rinnekoti. Selkeästi seksistä.)

7.1.5 SelkoSeks

SelkoSeks on vuonna 2020 julkaistu kuvapankki, jossa on yli 150 piirroskuvaa liittyen eri seksuaaliterveysaiheisiin. Palvelun ovat perustaneet kaksi seksuaaliterapeuttia, Henna Kekkonen ja Fanni Kevätmiemi. (SelkoSeks seksuaalisuusteemainen kuvapankki.) Kuvamateriaalin saa palvelussa käyttöönsä joko maksamalla kuukausimaksua (keväällä 2020 hinta oli 16.90€) tai ostamalla itselleen elinikäisen käyttöoikeuden kertamaksulla (opinnäytetyön kirjoitushetkellä 399€). Tili on henkilökohtainen, mutta tarvittaessa yritysten on mahdollista tilata henkilökunnalleen lisätunnuksia maksua vastaan.

SelkoSeks-kuvapankissa kuvamateriaali on jaoteltu aihepiireittäin ja kuvamateriaalia löytyy muun muassa seksin apuvälineistä, sukupuolesta ja suuntautumisesta sekä kosketuksesta. Kuvapankin kuvat ovat hyvin realistisia monivärikuvia, joissa kuvatut aiheet tuodaan esille hyvin yksityiskohtaisesti ja kattavasti. SelkoSeksin kuvat on piirtänyt ryhmätaideterapeutiksi opiskeleva kuvataiteilija Joni Ahonen. Kuvapankin nettisivuilla myös mainitaan, että kuvapankkia on tarkoitus tulevaisuudessa päivittää sekä laajentaa kuluttajien toiveiden ja palautteiden pohjalta. (SelkoSeks seksuaalisuusteemainen kuvapankki.)

8 AINEISTON ANALYYSI

Opinnäytetyö on analysoitu laadullisia menetelmiä hyväksi käyttäen keräämällä testiryhmältä ja työelämäohjaajalta palautetta sosiaalisten tarinoiden toiminnallisuudesta asiakastilanteissa. Kvalitatiivisen tiedonkeruun työkaluna opinnäytetyössä on käytetty Google Forms-pohjaista kyselyalustaa, jossa materiaalia käytännön tasolla testannut ryhmä arvioi materiaalin onnistumista anonyymisti. Kyselyn vastauksia on analysoitu luokittelun ja vertailuasteikkojen kautta. (Liite 1. Kysely.)

8.1 Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus sisältää lukuisia erilaisia traditioita, lähestymistapoja ja aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä ihmisen ja hänen elämänsä tutkimiseksi, joten se ei ole minkään tietyn tieteenalan tutkimusote tai vain yhdenlainen tapa tutkia. (KvaliMOTV. Mitä laadullinen tutkimus on: Lyhyt oppimäärä.) Kvalitatiivisella tutkimuksella saatetaan selvittää esimerkiksi monimutkaisia prosesseja, ilmiöitä, joita ei tunneta hyvin tai ilmiöitä, joita ei voida tutkia kokeellisesti käytännöllisistä tai eettisistä syistä. (Järvenpää 2006.)

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että kerättyä tutkimusaineistoa tarkastellaan havaintoina yhdestä ainoasta tai muutamasta tutkimuksen kohteeksi valitusta tapauksesta, kuten tässä työssäni tutkin kolmesta tuottamastani sosiaalisesta tarinasta saamaani käyttäjäpalautetta. (Tampereen yliopisto. Pertti Alasuutari. Mitä on laadullinen tutkimus.) Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä siis analysoidaan jotakin määrättyä tapausta, jonka tulee olla selitettävissä tehdyn tulkinnan puitteissa, sillä kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhtaita faktoja ei välttämättä ole. (Tampereen yliopisto. Pertti Alasuutari. Mitä on laadullinen tutkimus.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen ominaispiirteisiin lukeutuu tutkimuskysymysten mahdollinen muuttuminen tutkimuksen edetessä. On kuitenkin tärkeää, että kvalitatiivisen tutkimuksen alussa esitetään alkuperäiset tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymysten huolellinen määrittäminen on kvalitatiivisessa tutkimuksessa tärkeää, sillä liian fokusoiduissa tutkimuskysymyksissä vaarana on mahdollisesti

tärkeiden asioiden jääminen tarkastelun ulkopuolelle. Myös liian aikaisin määrittelyissä tutkimuskysymyksissä on vaaransa, sillä tärkeät teoriat tai aiemmat kokemukset saattavat jäädä tutkimuksen ulkopuolelle. (Järvenpää 2006.)

8.2 Kyselylomake materiaalin testauksesta asiakastilanteissa

Materiaalin testausta käytännön työssä käsittelevä kyselylomake pitää sisällään kuusitoista kysymystä, joista osa on monivalintakysymyksiä ja osassa vastaaja asettaa vastauksensa lineaariselle numeroasteikolle (asteikko 1-5). Kyselyn lopussa on neljä avointa ja vapaaehtoista palautekohtaa käsitellen jokaista sosiaalista tarinaa erikseen, sekä oma kohtansa mahdolliseen asiakkailta suoraan saatuun palautteeseen. Sekä monivalintakysymykset, että lineaariselle asteikolle asetetut kysymyskohdat olivat kyselyssä pakollisia. Avoimet kysymykset (palaute sekä kysymys numero 12) kyselyssä jätin vapaasti vastattaviksi siitä syystä, että kysymysten muotoilusta johtuen kyselyssä oli mahdollista antaa palautetta jokaisesta sosiaalisesta tarinasta erikseen tai kirjoittaa kaikki mahdollinen palaute yhden avoimen kysymyksen (palautekohdan) alle.

Monivalintakysymykset voidaan perustasolla jaotella yhden ja usean vastauksen kysymyksiin. Yhden vastauksen kysymykset ovat yleisin monivalintakysymysten tyyppi, ja niissä vastaajaa pyydetään valitsemaan ennalta laaditusta luettelosta yksi vaihtoehto. (SurveyMonkey. Monivalintakysymykset.) Kyselyssä monivalintakysymyksillä pyrittiin vastauksien perusteella hahmottamaan muun muassa testaukseen osallistuneiden asiakkaiden ikäryhmä sekä minkälaisessa ympäristössä materiaalia asiakkaan kanssa testattiin. Kyselyssä kartoitettiin monivalintakysymyksellä myös sitä, testasiko testiryhmä kaikkia sosiaalisia tarinoita vai vain osaa niistä ja mitä tarinaa testattiin kaikista eniten.

Osa kysymyksistä esitettiin järjestysasteikkoa käyttämällä niin, että vastaajan oli mahdollista asettaa vastauksensa lineaariselle asteikolle. Järjestysasteikosta käytetään myös nimityksiä järjestystason asteikko ja ordinaaliasteikko ja asenteita mitataan usein Rensis Likertin Likert-asteikolla (täysin eri mieltä - jokseenkin eri mieltä - jokseenkin samaa mieltä - täysin samaa mieltä), joka järjestää vastaajat samanmielisyyden mukaan. (KvantiMOTV. Mittaaminen: Muuttujien

ominaisuudet.) Kyselyssä vastaaja asetti oman vastauksensa asteikolle 1-5, jossa 1 merkitsi negatiivista (kuten "haastava", "hyvin epäselvä" tai "eri mieltä") vastausta ja 5 merkitsi positiivista vastausta ("sujuva", "hyvin selkeä" tai "samaa mieltä").

Täysin avoin kysymys voi koskea hyvinkin laaja-alaista aihealuetta, kuten suhtautumisen tai toiminnan vapaamuotoisia perusteluja tai jonkin muun asian vapaamuotoista arviointia. (KvantiMOTV. Kyselylomakkeen laatiminen. Esimerkit.) Sosiaalisia tarinoita koskevassa kyselyssä halusin tietoisesti jättää jokaista tarinaa koskevan palautteen avoimeksi kysymykseksi, jotta vastaajalla oli mahdollisuus kertoa omin sanoin materiaalin toimivuudesta monivalintakysymyksiä ja järjestysasteikkoja laajemmin sekä tuoda esiin omia huomioita, ehdotuksia ja muuta analysoinnin kannalta tärkeää aineistoa.

8.3 Opinnäytetyön testiryhmä

Opinnäytetyön tekohetkellä keväällä 2020 Suomessa leviävä COVID-19 koronavirus aiheutti muutoksia testiryhmän rakenteessa opinnäytetyöprosessin edetessä. Alkuperäinen materiaalin vastaanottanut testiryhmä koostui yhdestä kehitysvammaisten henkilöiden parissa toimivasta seksologian alan ammattilaisesta sekä erityisryhmien asumisen parissa toimivista ammattilaisista, jotka työskentelevät Varsinais-Suomen alueella. Koronatilanteen vaikuttaessa asumisyksiköiden, päivätoimintaryhmien sekä kerhojen toimintaan, vain seksologian alan ammattilainen pystyi testaamaan materiaalia käytännön työssä ja sen myötä vastaamaan kyselyyn. Jotta vastauksien analysointi oli mahdollista ja vertailukelpoista, materiaalia saatiin lopulta testaamaan yksi erityisryhmien edustaja ja tämän omainen sekä yksi läntisellä alueella yrittäjänä työskentelevä puhevammaisten tulkki.

Työelämäohjaajani on pitkään alalla toiminut seksologian ammattilainen, joka työssängä kohtaa ja käsittelee sosiaalisissa tarinoissa esitettyjä esimerkkitalanteita omien asiakkaidensa kanssa päivittäisessä työnteossään. Kyseinen ammattilainen on työskennellyt kehitysvammaisten henkilöiden parissa pitkään ja näin ollen omaa pitkän kokemuksen heidän seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Hän on nähnyt vuosien aikana sen kehityksen, mitä on tapahtunut yleisessä

tietoisuudessa koskien kehitysvammaisten henkilöiden seksuaalisuutta ja siihen liittyviä kysymyksiä. Työelämäohjaajani kanssa käydyt keskustelut kehitysvammaisten henkilöiden seksuaalisuudesta ja erilaisista esimerkkiasiakastilanteista ovat auttaneet minua suunnittelemaan ja rajaamaan opinnäytetyössä esitettyjen sosiaalisten tarinoiden aiheita ja hahmottamaan, millainen materiaali on tarpeita ajatellen ajankohtaista ja hyödyllistä.

8.4 Kyselyvastausten analysointi

Aineiston analyysin yleisiä lähtökohtia ovat muun muassa vastausten saaminen tutkimustehtävään, olennaisen erottaminen aineistosta sekä alkuperäisen aineiston hyödyntäminen raportoinnissa. Tutkimusaineiston analyysi on sidoksissa tutkittavaan asiaan ja tutkimustehtävään sekä aineiston keruutapaan. (Kajaanin ammattikorkeakoulu. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta.)

Kyselyssä esitettiin sekä monivalintakysymyksiä, järjestysasteikkokysymyksiä että myös avoimia kysymyksiä. Kyselyyn saatuja vastauksia lähdettiin analysoimaan käyttämällä analyysimenetelmänä luokittelua. Luokittelussa analyysimenetelmänä voidaan hyödyntää sekä laadullisen että määrällisen analyysin tapoja ja siinä on monia erilaisia variaatioita: se voi noudattaa täsmällistä tai sumeaa luokittelua), jossa kaikki tapaukset tai kohteet sijoitetaan johonkin luokkaan jonkinlaisen perheyhtäläisyyden perusteella. (Jyväskylän yliopisto. Menetelmäpolkuja humanisteille. Luokittelu.)

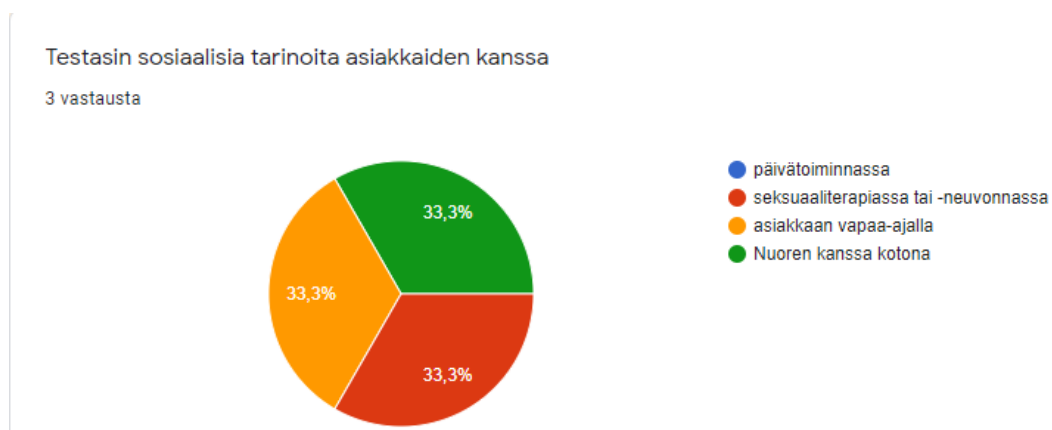
9 TULOSTEN ESITTELY JA YHTEENVETO

Seuraavassa kappaleessa esittelen kyselyn lopulliset tulokset ja esitän tulosten perusteella tekemäni yhteenvedon sosiaalisten tarinoiden toimivuudesta. Alkuperäisessä suunnitelmassa testiryhmän oli tarkoitus koostua asiakkaista ja ammattihenkilöistä, mutta tilanteen muututtua kyselyyn osallistui ammattihenkilön sijasta yksi erityisryhmien edustaja ja tämän omainen. Tulosten esittelyssä käytän kuitenkin termiä *asiakas* myös tästä erityisryhmien edustajasta tulosten yhteneväisyydeksi.

9.1 Kyselyn tulokset

Kyselyyn vastasi kolme henkilöä. COVID-19-koronavirustilanteen muuttaessa testiryhmän rakenteita, saatiin vastaukset hyvin erilaisista taustoista tulevilta henkilöiltä. Lopullisen testiryhmän muoto tekikin vastauksista mielenkiintoisia, kun jokainen vastaaja tarkasteli sosiaalisia tarinoita omista näkökulmistaan: yksi seksologian ammattilaisena, toinen puhevammaisten tulkkauksen ammattilaisena ja kolmas erityisryhmien edustajan omaisena.

Ensimmäisessä kysymyksessä kartoitettiin sitä, millaisessa ympäristössä tai tilanteessa sosiaalisia tarinoita testattiin asiakkaan kanssa. Vastaukset jakautuivat tasan esitettyjen vaihtoehtojen välillä (Kuvio 1). Ainoastaan päivätoiminnassa materiaalia ei päästy testaamaan, joka on mahdollisesti selitettävissä koronavirustilanteesta johtuneesta päivätoimintojen ja -kerhojen sulkemisesta.

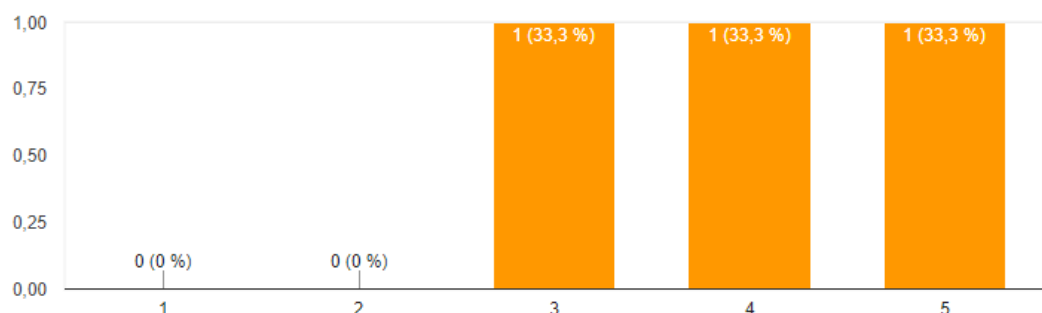
Kuvio 1. Materiaalin testausympäristö.

Jokainen testiryhmäläinen kyselyn mukaan testasi kaikkia kolmea sosiaalista tarinaa ja vastauksia saatiin kaikista muista asiakkaiden ikäryhmistä, paitsi 26 – 30-vuotiaiden asiakkaiden ikäryhmästä. Ikävaihtoehtojen ääripäät, alle 15-vuotiaat sekä yli 30-vuotiaat, saivat kumpikin yhden vastauksen. Eniten sosiaalisia tarinoita testattiin 15 – 19-vuotiaiden asiakkaiden kanssa.

Kyselyssä kartoitettiin testaajan omaa mielipidettä sosiaalisten tarinoiden yleisilmeestä. Vastaajat kokivat sosiaalisten tarinoiden yleisilmeen selkeäksi. Asiakkaat kokivat sosiaalisissa tarinoissa käytettyjen kuvien olevan joko neutraaleja tai helppoja ymmärtää, joskin asiakkaan mielipide kuvien sopimisesta omalle ikätasolle jakaantui arviointiasteikolla kahden (yksi vastaus) sekä neljän (kaksi vastausta) välille. Asiakas 15-19-vuotiaiden ikäryhmässä koki kuvien olevan ikätasollen epäsopivia, kun taas asiakas yli 30-vuotiaiden ikäryhmässä koki kuvien olevan ikätasollensa sopivia. Koska jokainen asiakas on taustaltaan ja kehitystasoltaan yksilöllinen, oli vaihtelevuus asiakkaiden tavassa kokea asioita mahdollista.

Sosiaalisia tarinoita testanneet asiakkaat kokivat kaikki selkokiehisen tekstisisällön olevan tarinoissa ymmärrettävää, mutta pituuden ja kattavuuden toimivuudessa asiakkaiden mielestä oli jonkin verran vaihtelua. Vastauksissa asiakkaat arvioivat pituuden ja kattavuuden toimivuutta asteikolla 3-5 (Kuvio 2).

Sosiaaliset tarinat olivat asiakkaan mielestä pituudeltaan ja kattavuudeltaan toimivia
3 vastausta

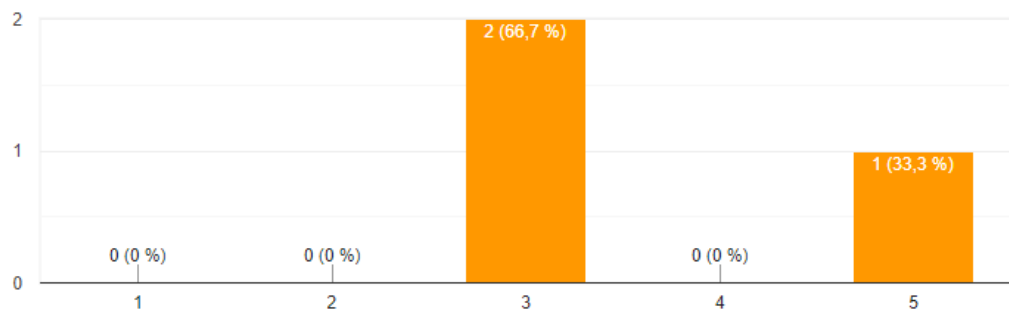

Kuvio 2. Asiakkaiden arvio materiaalin toimivuudesta.

Kyselystä kävi ilmi, että kaikki asiakkaat kokivat sosiaalisissa tarinoissa käsitellyt aiheet tarpeellisiksi, mutta keskustelua ne herättivät asiakkaan ja materiaalia testanneen henkilön välillä vaihtelevasti (Kuvio 3). Kyselyssä oli mahdollista kertoa, millaista keskustelua tarinat herättivät asiakkaan ja testaajan välillä. Asiakkaat olivat kyselyvastausten mukaan pohtineet oma-aloitteisesti tilanteita, joissa esimerkiksi turvaohje tai sosiaalisen median tarina olisivat hyödyllisiä ja asiakkaat jakoivat omia kokemuksiaan tällaisista tilanteista.

Sosiaaliset tarinat herättivät asiakkaassa ajatuksia ja keskustelimme niistä yhdessä

3 vastausta

Kuvio 3. Keskustelun arviointi.

Asiakkaiden vapaamuotoiselle palautteelle oli varattu tilaa yhden avoimen kysymyksen verran. Asiakkailta itseltään saatu palaute oli mielenkiintoista ja monipuolista. Asiakas, joka ei itse ole käyttänyt kuvia aiemmin elämässään, mutta tietää joidenkin muiden käyttävän, kommentoi kuvien olevan tylsiä ja outoja. Asiakkaat, joille kuvien käyttö oli ennestään tuttua, kommentoivat sosiaalisten tarinoiden olevan hyödyllisiä sekä selkeitä ja ne voisivat olla hyödyllisiä myös kaverille.

Vastauksista oli huomattavissa positiivisen palautteen saamisen tärkeys asiakkaan näkökulmasta. Asiakkaat kommentoivat palautekentässään positiivista palautetta muun muassa sanoilla: ”tykkään, kun aikuinen kehuu, kun kertoo (tapah- tuneesta)” ja ”hyvä, kun luotettava aikuinen tai vanhempi kehuu, jos kerron”.

Kyselyn lopuksi materiaalia testanneilla ammattihenkilöillä ja omaisella oli mahdollisuus antaa vapaamuotoista palautetta jokaisesta sosiaalisesta tarinasta erikseen ja testiryhmä kommentoikin palautetta aktiivisesti. Vastaajat kokivat Turvaohje- tarinan olevan selkeä ja sopivan pituinen sekä muuntautumiskykyinen erilaisiin tilanteisiin, kuten lenkille tai kauppaan lähtiessä. Vastauksista kävi ilmi, että turvaohje koettiin monipuoliseksi ja se on helppo käydä asiakkaan kanssa läpi, vaikka ei olisikaan aiempaa kokemusta sosiaalisten tarinoiden käytöstä.

Uimapukualue-tarinan testiryhmäläiset kokivat vastausten perusteella sukupuoli-neutraaliksi, perusteelliseksi ja selkeäksi. Positiivista palautetta tarina sai muun muassa siitä, että tarinassa tuotiin esiin koskettamista vaativan avustamisen tai esimerkiksi lääkärin toimenpiteiden selventämisen ja sanoittamisen tärkeys asiakkaalle. Vastaajat kokivat, että Uimapukualue- tarinassa kehitettävää olisi vielä uimapukualue-sanana selventämisessä ja ehdotettiin mahdollista selventävää lisäkuva-aiheeseen. Vastauksissa ehdotettiin, että uimapukualue-tarina voisi linkittää kohdan itsensä koskettelusta muiden aikana.

Sosiaalinen media- tarina oli vastaajien mukaan sisällöltään selkeä ja jäsenneily. Vastauksissa oli nähtävillä positiivista palautetta siitä, että tarinassa oli mainittu, että epäilyttävässä tilanteessa keskustelut on hyvä sulkea, mutta ei poistaa viestejä ennen kuin ne on näytetty luotettavalle aikuiselle. Kehitysehdotuksissa koettiin nettituttu-sana joillekin asiakkaille vaikeaksi ymmärtää ja ehdotettiin sen tilalle muita variaatioita, kuten nettihenkilö tai uusi ihminen.

9.2 Tulosten yhteenveto

Kyselyssä kerätty yleinen palaute sosiaalisista tarinoista sekä vastausten saaminen eri ikäryhmistä teini-ikäisestä nuoresta kolmekymmppiseen aikuiseen antaa viitteitä siitä, että opinnäytetyössä valmistetut sosiaaliset tarinat ovat helposti mukautettavissa tilanteeseen ja ikäryhmään tai kehitystasoon sopivaksi.

Kyselyn vastausten perusteella sosiaaliset tarinat koettiin kokonaisuudessaan selkeiksi ja ymmärrettäviksi ammattihenkilöiden ja omaisten taholta. Widgeit Online-pohjaiset kuvat eivät olleet kovin monelle asiakkaalle entuudestaan tuttuja,

joten uudenlaiset kuvat koettiin asiakkaiden taholta mielenkiintoisina. Mielenkiintoisuuden lisäksi tuloksissa oli kuitenkin nähtävissä viitteitä siitä, että asiakkaan paremman ymmärryksen takaamiseksi kuvien muotoa ja käytettyä ohjelmaa olisi mahdollisesti hyvä vielä miettiä. Tämä oli huomattavissa muun muassa vastauksessa kysymykseen numero 9 ("Sosiaaliset tarinat olivat asiakkaan mielestä pituudeltaan ja kattavuudeltaan toimivia"). Vastaisuudessa tämän tyyppisen opinnäytetyön voisi toteuttaa esimerkiksi tekemällä yhdestä tekstisisällöltään samantaisesta sosiaalisesta tarinasta useamman eri variaation käyttämällä erilaisia kuvia tai tekstin asetteluita tai testaamalla samansisältöistä tarinaa eri mittaisina versioina ja näin kartoittaa sitä, millainen materiaali on asiakkaalle helpommin ymmärrettävissä.

Jokaisen vastaajan tarkastellessa sosiaalisia tarinoita omista taustoistaan ja näkökulmistaan lähtien, voi vastausten perusteella tehdä johtopäätöksen siitä, että tuotettu materiaali koettiin materiaalin käyttöä ohjaavan osapuolen (ammattihenkilö, tulkki, omainen) mielestä niin helppokäyttöiseksi ja kattavaksi, että se oli käytettävissä asiakkaan kanssa ilman laajempaa käytön opetusta tai ohjausta.

Kaiken kaikkiaan vastauksista kerätty ja analysoitu materiaali antaa ymmärtää, että opinnäytetyöhön tuotetut sosiaaliset tarinat olivat onnistunut ja toimiva kokonaisuus, vaikka tarinat keräsivät myös muutaman kehitysehdotuksen liittyen yksittäisiin termeihin tai kuvavalintoihin. Julkaistussa opinnäytetyössä esitettyihin sosiaalisiin tarinoihin on tehty palautteen pohjalta muutamia korjauksia tarinoiden kuvavalintoihin, jotta valmis materiaali olisi entistä selkeämpää ja helppokäyttöisempää.

10 POHDINTA

Opinnäytetyön tekohetkellä Suomessa elettiin varsin erilaista ja ainutkertaista ajanjaksoa, kun Kiinasta lähtöisin olevan koronaviruksen (COVID-19) vaikutukset alkoivat näkyä meidän jokapäiväisessä elämässämme myös Euroopassa. Onnekseni olin opinnoissani itse jo siinä vaiheessa, että kampusten sulkeminen ja etäopetukseen siirtyminen viruksen hillitsemiseksi ei vaikuttanut omaan työskentelyyni radikaalisti. Koronaviruksen vaikutus oli havaittavissa sosiaalisia tarinoita testatessa, sillä tällaisen kokonaisvaltaisen poikkeustilan mennessä luonnollisesti kaiken muun edelle, oli vaikeaa saada kyselyyn vastauksia ja testiryhmän rakennetta oli väistämättä muutettava. Käytännön tasolla koronaviruksen vaikutus opinnäytetyöprosessin kulkuun oli havaittavissa muun muassa kirjastojen sulkeutumisen myötä lähdekirjallisuuden saatavuuden hankaloitumisena.

Eniten haasteita työn etenemisessä tuotti kuvamateriaalin valinta ja valmistus. Tarkoitus oli tuottaa selkeää, toimivaa ja käyttömahdollisuuksiltaan mahdollisimman laajaa materiaalia. Tämä asettaa osaltaan tekijälle tietynlaisen vastuuntunnon ja kunnianhimoisen päämäärän, jonka vuoksi materiaalin valinta oli tehtävä vakaasti harkiten ja huolellisesti punniten lukuisia vaihtoehtoja eri näkökulmista. Jo opinnäytetyöaihetta valitessani olin luonnollisesti valmistautunut opintojeni ja harjoittelujaksojeni pohjalta siihen, että asiakkaat käyttävät hyvin yksilöllisiä kommunikaatiomenetelmiä ja ymmärtävät asioita yksilöllisesti, joten mikään materiaali ei välttämättä sovi kaikille.

Opinnäytetyötä työstäessäni tutkin laajasti erilaisia erityisryhmille suunnattuja seksuaaliterveyttä käsitteleviä aineistoja lähdekirjallisuuden ja muun tietoperustan laajentamiseksi. Internetlähteitä tarkastellessani kiinnitin huomioni muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskyselyyn, joka vuonna 2019 sisälsi omat lomakkeensa sekä 4 – 5-luokkalaisille, 8 – 9-luokkalaisille, luokiolaisille ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville nuorille. Yleiskieliseen kyselylomakkeeseen oli mahdollista vastata suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi sekä pohjoissaameksi ja selkokielen lomake oli saatavilla suomeksi sekä ruotsiksi.

Esimerkiksi 4 – 5-luokkalaisten selkolomake on mielestäni itsessään hyvin kuvitettu ja selkeästi kirjoitettu, mutta siitä on jätetty täysin pois kysymykset seksuaaliseen väkivaltaan liittyen. Yleiskielisessä 4 – 5-luokkalaisten kyselylomakkeessa seksuaalista häirintää ja väkivaltaa käsitellään neljän kysymyksen verran, kun taas selkolomakkeessa yksikään kysymys ei suoranaisesti liity seksuaalisuuteen tai seksuaaliseen väkivaltaan. 8 – 9-luokkalaisten yleiskielisessä lomakkeessa seurustelua ja seksuaaliterveyttä selvitetään yhteensä kahdentoista kysymyksen verran, kun taas 8 – 9-luokkalaisten sekä lukiolaisten/ammattikoululaisten yhdistetyssä selkolomakkeessa seksuaaliterveysaiheisia kysymyksiä ei ole laisinkaan (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Kyselylomakkeet. Vuoden 2019 lomakkeet). Näiden asioiden kiinnitettyä huomioni, päätin lähestyä sähköpostitse Kouluterveyskyselyn tutkijoita Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. He ystävällisesti selvittivät minulle syyt seksuaaliterveysaiheisten kysymysten poisjättämiselle selkokielisissä kouluterveyskyselylomakkeissa kertoen, että selkolomakkeeseen on ollut mahdollista vastata esimerkiksi avustajan kanssa ja tämän takia osa henkilökohtaisista tai arkaluonteisista aiheista on jätetty kokonaan pois selkokielisistä lomakkeista. Tavoittamieni henkilöiden mukaan kouluterveyskyselyyn vastataan pääsääntöisesti sähköisesti ja molempien lomakkeiden ollessa soveltuvia myös apuvälineille, on toimintarajoitteisten lasten ja nuorten ollut mahdollista vastata myös yleiskieliseen lomakkeeseen, joka on mahdollistanut monipuolisen tiedon saannin liittyen heidän terveyteensä. (THL, henkilökohtainen tiedonanto 11.3.2020.)

Keskusteluni kouluterveyskyselyistä herätti minussa paljon eettistä pohdintaa ja huolta, jonka pohjalta lähdin tarkastelemaan koko opinnäytetyökokonaisuuteni eettisyyttä. Puhevammaisten tulkin etiikkaa ohjaa eettinen säännöstö, jonka ovat vuonna 2013 hyväksyneet Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry, Käännösalan asiantuntijat KAJ ry, Suomen Puhevammaisten Tulkit ry, Suomen Viittomakielen Tulkit ry, Suomen kirjoitustulkit ry, Helsingin seudun asioimistulkkip keskus, Keski-Suomen tulkkip keskus, Kuuloliitto ry ja Kuurojen Liitto ry (Suomen Puhevammaisten Tulkit ry. Eettiset säännöt. Puhevammaisten tulkin ammattisäännöstö). Puhevammaisten tulkilla on yhteensä kaksitoista eettistä sääntöä, jotka käsittelevät muun muassa salassapitovelvollisuutta, ammattimaisuutta ja ammattitaidon ylläpitoa sekä kehittämistä.

Koska seksuaalisuus ja seksuaaliterveys ovat hyvin herkkiä ja intiimejä aiheita useimmille henkilöille, on myös varjeltava puhevammaisen asiakkaan oikeuksia ja tunteita edellä mainittuja aiheita käsitellessä. Tällöin opinnäytetyöni aiheen kannalta oleellisia eettisiä sääntöjä ovat esimerkiksi numero yksi (Tulkilla on salassapitovelvollisuus) sekä numero kuusi (Tulkki tulkkaa kattavasti, ei jätä mitään pois eikä lisää mitään asiaankuulumatonta). Koska aiheet voivat olla ammattilaisillekin hetkittäin haastavia käsiteltäviä puhevammaisen asiakkaan kanssa, on tärkeää, että asiakas todella saa sanoa sanottavansa, joka edellyttää tulkin vankkaa ammattitaitoa ja jokaisen asiakkaan sanoman asian tulkkauksesta häpeilemättä ja jättämättä mitään pois. Näin tulkki edesauttaa sekä asiakkaan seksuaalioikeuksien toteutumista, että oman etiikkansa toteutumista.

Tulkki valmistautuu tulevaan tulkkaustilanteeseen huolellisesti ja ajoissa, kuten minun oli valmistauduttava huolellisesti materiaalin toteutukseen tuottamalla ensin työhön kirjallinen osuus. Kirjallisen osuuden tuottaminen ennen konkreettisen materiaalin luomista varmisti sen, että opinnäytetyössä esitetyt valmiit sosiaaliset tarinat ovat mahdollisimman tarkoituksenmukaisia, hyödyllisiä sekä realistisia.

Opinnäytetyöaiheeni kannalta eettisyyden toteutumista voi tarkastella seksuaalioikeuksien toteutumista opinnäytetyössä. Seksuaalioikeudet-kappaleessa olen nostanut opinnäytetyöni kannalta oleellisiksi seksuaalioikeuksiksi oikeudet numero yhdeksän (Oikeus tietoon) ja numero kymmenen (Oikeus saada opetusta ja kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta). Jokaisella henkilöllä on oikeus kaikkien seksuaalioikeuksien toteutumiseen, mutta näiden kahden seksuaalioikeuden ympärille olen vahvasti rakentanut opinnäytetyötäni aina aiheen valinnasta saakka. Koen, että tällaista seksuaaliterveysaiheista kuvakommunikaatiomateriaalia valmistaessani olen työskennellyt näiden seksuaalioikeuksien toteutumisen eteen luomalla kuvamateriaalia, jolla myös puhevammaisten tulkin asiakkaat saavat mahdollisuuden kattavaan ja helposti ymmärrettävään tietoon ja ohjaukseen siltä osin, mitä sosiaaliset tarinat käsittelevät. Tarkastellessani seksuaalioikeuksien toteutumista ja työn eettistä näkökulmaa saamieni henkilökohtaisen kokemukseni lisäksi myös saamieni tutkimustulosten valossa, olen testiryhmän palautteen mukaan onnistunut tavoitteessani tuottaa selkeää ja kattavaa

kuvakommunikaatiomateriaalia, jolla asiakas saa tietoa ja ohjausta itselleen yksilöllisesti ymmärrettävällä tavalla. Testiryhmäläiset kokivat materiaalin monipuoliseksi ja helposti tilanteeseen muokattavaksi, joka edesauttaa seksuaalioikeuksien toteutumista entisestään mahdollistamalla helposti ymmärrettävän tiedon saamisen myös muissa seksuaaliterveys- ja turvataitoaiheisissa tilanteissa sosiaalisten tarinoiden aiheiden ulkopuoleltakin.

Opinnäytetyön aiheen ollessa valtavan laaja, on sosiaalisten tarinoiden aiheiden rajausta mietitty tarkkaan. Opinnäytetyöhön käytettävät resurssit ja aika olivat rajallisia suhteessa siihen, miten valtavasti aihepiiristä olisi mahdollista tuottaa kuvakommunikaatio- tai muuta seksuaaliterveysaiheista materiaalia. Aihepiiriin liittyen jatkokehitysmahdollisuuksia on paljon ja vastaavista aiheista on mahdollista jatkossa tuottaa opinnäytetöitä eri muodoissa. Esimerkiksi samantyyppistä opinnäytetyöideaa olisi mahdollista vastaisuudessa jatkaa tuottamalla sosiaalisia tarinoita muista tärkeistä seksuaaliterveysaiheista, kuten esimerkiksi seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvää kuvitettua ja tekstitettyä materiaalia on vielä vähän, joten tämä olisi erinomainen aihe sosiaalisille tarinoille.

Tekemieni sosiaalisten tarinoiden saatua positiivista palautetta niiden monikäyttöisyydestä, voisi sosiaalisia tarinoita tuottaa myös seksuaalisuuteen liittyen yleisemmällä tasolla, jolloin ne soveltuisivat vielä laajemmin erilaisiin seksuaalikasvatustilanteisiin. Jos käytettävissäni olisi ollut enemmän aikaa ja resursseja opinnäytetyötäni tehdessä, olisin itse mielelläni tehnyt kokoelman seksuaaliterveysaiheisia sosiaalisia tarinoita ja lisännyt mukaan selkokielisen ja yleiskielisen ohjeen tarinoiden käytöstä asiakastilanteissa. Tällöin opinnäytetyöstä olisi tullut laajempi ja informatiivisempi kokonaisuus, joka olisi helposti käytettävissä asiakkaan ja ammattihenkilön välillä, vaikka sosiaalisten tarinoiden käyttö ei olisi entuudestaan tuttua.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. (2012). Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90817/Opas_21%20_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ammattiopisto Luovi. SEAD – Sexual Education for Adults with Disabilities, their parents and staff. Saatavilla 24.1.2020 <https://luovi.fi/luovi/projektit/paattyneet-projektit/sead-sexual-education-for-adults-with-disabilities-their-parents-and-staff/>
- Autismiliitto. Autismikirjo ja ikääntyminen. Materiaalipankki. Kommunikaation ja vuorovaikutuksen tueksi. Sosiaaliset tarinat. Saatavilla 24.12.2019 https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo_ja_ikaantyminen/materiaalipankki/kommunikaation_ja_vuorovaikutuksen_tueksi/sosiaaliset_tarinat
- Carol Gray. Social stories. Origins of the Social Story Philosophy. Saatavilla 26.1.2020 <https://carolgraysocialstories.com/social-stories/origins-of-the-social-story-philosophy/>
- Haltija. Kommunikointi ja näkö. Kommunikoinnin apuohjelmat. Widgit Online. Saatavilla 10.3.2020 <https://www.haltija.fi/sv/tuotteet/kommunikointi-ja-nako/kommunikoinnin-apuohjelmat/widgit-online/>
- Ihmisoikeudet.net. Seksuaalioikeudet. Saatavilla 23.1.2020 <http://www.ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>
- Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia. Puhevammaisten tulkkauksen erityisammattitutkinto. Saatavilla 16.4.2020 <https://www.gradia.fi/puhevammaisten-tulkkauksen-erikoisammattitutkinto/117873>
- Jyväskylän yliopisto. Menetelmäpolkuja humanisteille. Luokittelu. Saatavilla 22.3.2020 <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/luokittelu>
- Järvenpää, E. (2.2.2006). Tiedon ja osaamisen johtaminen. SoberIT-jatko-opintoseminaari. Laadullinen tutkimus. <http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/k2007/materiaali/luento4.pdf>

- Kajaanin ammattikorkeakoulu. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta.
Saatavilla 22.3.2020 <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnayte-tyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-ana-lyysi-ja-tulkinta?contentid=99611dfb-eece-4890-9e20-55373a9ad49a&refreshTree=0#Aineiston%20analyysin%20yleisi%C3%A4%20l%C3%A4ht%C3%B6kohtia>
- Kehitysvammaliitto. Puhevammaisuus. Saatavilla 22.12.2019
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/puhevammaisuus/>
- Kehitysvammaliitto. Selkokieli. Saatavilla 28.1.2020
<https://www.kehitysvammaliitto.fi/selkokieli/>
- Kela. Vammaisten tulkkauspalvelu. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu.
Saatavilla 22.12.2019 <https://www.kela.fi/vammaisten-tulkkauspalvelu>
- Keski-Suomen sairaanhoitopiiri. Talon blogi. Seksuaalisuus ja ikääntyminen – siitäkin saa puhua. Saatavilla 25.1.2020
[https://www.ksshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopiiri/Talon_blogi/Seksuaalisuus_ja_ikaantyminen__siitakin_\(56245](https://www.ksshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopiiri/Talon_blogi/Seksuaalisuus_ja_ikaantyminen__siitakin_(56245)
- KvaliMOTV. Mitä laadullinen tutkimus on: lyhyt oppimäärä. Saatavilla 18.2.2020
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html
- KvantiMOTV. Kyselylomakkeen laatiminen. Esimerkit. Saatavilla 22.3.2020
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/esimerkit.html>
- KvantiMOTV. Mittaaminen: muuttujan ominaisuudet. Saatavilla 22.3.2020
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/mittaaminen/ominaisuudet.html>
- Laulainen, J & Sarajärvi, M. (2015). Seksuaalisuudesta selkokielellä. Oikeus seksuaalisuuteen. Saatavilla
http://seteke.fi/pdf/Oikeus_seksuaalisuuteen.pdf
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2019). Tunne- ja turvataitoja lapsille. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Leppänen, S., Waarna-Laitinen, N. (2016). Kehitysvammaisten sosiaaliset suhteet hyvän elämän pääomana. Sosiaalinen media sosiaalisten suhteiden mahdollistajana.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/106128/Nina%20Waarna-Laitinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Minuutin mittaiset palautteet. Tunne- ja vuorovaikutustaidot. Saatavilla 3.3.2020

<https://www.mll.fi/tehtavat/ minuutin-mittaiset-palautteet-kunnioittava-vuorovaikutus/>

National Autistic Society. Social stories and comic strip conversations.

Saatavilla 29.12.2019 <https://www.autism.org.uk/about/strategies/social-stories-comic-strips.aspx>

Papunet. Mitä on puhevammaisuus? Saatavilla 23.12.2019

<https://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>

Papunet. (2014). Opas puhevammaisten tulkkipalvelusta. Saatavilla

https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/tulkkauspalveluopas_2014_netti.pdf

Papunet. Tietoa puhevammaisuudesta. Tulkkauspalvelu. Saatavilla 1.2.2020

<https://papunet.net/tietoa/tulkkauspalvelu>

Papunet. Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot. Saatavilla 22.2.2020

<https://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot>

Papunet. Tietoa puhevammaisuudesta. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet.

Saatavilla 25.2.2020

<https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet>

Papunet. Tietoa puhevammaisuudesta. Tulkkauspalvelu. Saatavilla 14.2.2020

<https://papunet.net/tietoa/tulkkauspalvelu>

Peda.net. Monikulttuurisuuden kohtaaminen kansalaisopistoissa -

koulutusmateriaali 2018. Huomioi tekstilaji ja kohderyhmä.

Saatavilla 3.3.2020

<https://peda.net/kol/foorumi/m/mkk/t1sa/msk2/msk>

Peimarin koulutuskuntayhtymä Livia. Puhevammaisten tulkkauksen erityisammattitutkinto. Saatavilla 16.4.2020

<https://www.livia.fi/koulutustarjonta/puhevammaisten-tulkkauksen-erikoisammattitutkinto>

Pöllänen, T. (2015). Turvallisesti netissä. Tietoa nettirikollisuudesta ja

- turvataidoista selkokielellä. Saatavilla
https://selko.fi/wp-content/uploads/2015/05/Opas_nettirikollisuus-ja-turvataidot.pdf
- RinneKoti. Työkaluja selkeään seksuaaliterveyskasvatukseen. Turvataidot. Saatavilla 26.1.2020 https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ever-made-hdl/wp-content/uploads/sites/4/2019/08/09094902/Osio-2_Turvataidot.pdf
- RinneKoti. Selkeästi seksistä (2016 - 2017). Saatavilla 26.1.2020 <https://www.rinneKoti.fi/meista/tutkimus-ja-kehitys/kehittaminen/selkeasti-seksista-2016-2018/>
- Rosenberg, L. (2006). Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim.
- Ryttyläinen, K. & Valkama S. (2010). Seksuaalisuus hoitotyössä. Helsinki: Edita Prima.
- Sclera npo. Pictograms, visualizations & education. Sclera's history in a nutshell. Saatavilla 24.1.2020 <https://www.sclera.be/en/vzw/history>
- SEAD. Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. Elinikäisen oppimisen toimintaohjelma. Saatavilla 23.1.2020 https://luovi.fi/wp-content/uploads/2016/03/countryreport_finland_sead.pdf
- Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille. SeteKe-projekti. Saatavilla 26.1.2020 <http://www.seteke.fi/seksuaaliterveytta-kehitysvammaisille-projekti.html>
- Selkokeskus. Selkokielen määritelmä. Saatavilla 22.12.2019 <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>
- SelkoSeks. Seksuaalisuusteemainen selkokuva-pankki. Saatavilla 2.3.2020 <https://selkoseks.fi/>
- Senso-projekti. Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa. Saatavilla 2.2.2020 http://www.savas.fi/userfiles/file/tepa/Kehitysvammaisuus_ja_seksuaalisuus.pdf
- Senso-projekti. Sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja ohjauksessa. Projektin esittelyä. Yhteistyöllä uutta ymmärrystä. Saatavilla 2.2.2020

- <http://www.sensonet.fi/etusivu/senso-projektin+esittelya/>
- Sexpo (2019). Seksuaalioikeuksien julistus. Kannanotto. Saatavilla
<https://sexpo.fi/kannanotto/seksuaalioikeuksien-julistus/>
- Speech-language Resources. Autism and social stories. Saatavilla 10.3.2020
<http://www.speechlanguage-resources.com/autism-and-social-stories.html>
- Suomen Puhevammaisten Tulkit ry. Eettiset säännöt. Puhevammaisten tulkin ammattisäännöstö. Saatavilla 2.2.2020
<https://www.puhevammaistentulkit.fi/eettiset-saannot2/>
- Suomen Puhevammaisten Tulkit ry. Koulutus. Puhevammaisten tulkiksi Kouluttautuminen. Saatavilla 1.2.2020
<https://www.puhevammaistentulkit.fi/puhevammaisten-tulkki/koulutus/>
- SurveyMonkey. Monivalintakysymykset. Saatavilla 22.3.2020
<https://fi.surveymonkey.com/mp/multiple-choice-questions-everything-you-need-to-know/>
- Tampereen yliopisto. Pertti Alasuutari. Mitä on laadullinen tutkimus? Saatavilla 19.2.2020 <https://docplayer.fi/8150-Mita-on-laadullinen-tutkimus-pertti-alasuutari-tampereen-yliopisto.html>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Saatavilla 22.12.2019 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimus ja kehittäminen. Tutkimukset ja hankkeet. Kouluterveyskysely. Kyselylomakkeet. Saatavilla 2.2.2020 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kyselyn-toteuttaminen/kyselylomakkeet>
- Tikoteekki-verkosto. Puhevammaisuus. Saatavilla 29.1.2020
<https://tikoteekkiverkosto.fi/puhevammaisuus/>
- Venhola, L. (2006). Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim.
- Väestöliitto. (2006). Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma. Saatavilla

<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/5545b65e7f3ca1dc5be03486676a8f98/1577550644/application/pdf/906885/Sekstervpolohjelma.pdf>

Väestöliitto. Turvataidot ja lapsen keho. Tieto, taito ja asenne.

Saatavilla 30.12.2019 <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/b7e4a1da9f76002a7ab8bbc9476cff75/1577725239/application/pdf/6053282/Turvataidot%20ja%20lapsen%20keho.pdf>

World Association for Sexual Health (2014). Seksuaalioikeuksien julistus.

Saatavilla <https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/DSR-Finnish.pdf>

Yhteiskunta-alan koulutetut ry. Ura. Sosiaalisen median turvallinen käyttö – seitsemän vinkkiä. Saatavilla 24.1.2020

<https://uralehti.fi/ilmiot/1535/>

LIITTEET

LIITE 1. Kyselylomake

1. Testasin sosiaalisia tarinoita asiakkaiden kanssa
 - päivätoiminnassa
 - seksuaaliterapiassa tai -neuvonnassa
 - asiakkaan vapaa-ajalla
 - muu...
2. Testaukseen osallistuneet asiakkaat olivat iältään
 - alle 15-vuotiaita
 - 15-19-vuotiaita
 - 20-25-vuotiaita
 - 26-30-vuotiaita
 - yli 30-vuotiaita
 - muu...
3. Testasin asiakkaiden kanssa
 - kaikkia sosiaalisia tarinoita
 - Turvaohje-tarinaa
 - Uimapukualue-tarinaa
 - Sosiaalinen media- tarinaa
4. Sosiaalisten tarinoiden yleisilme oli mielestäni
1-5 hyvin epäselvä – hyvin selkeä
5. Sosiaalisten tarinoiden käyttö asiakkaan kanssa oli minun mielestäni
1-5 haastavaa – sujuvaa
6. Asiakas koki sosiaalisissa tarinoissa käytettyjen kuvien olevan
1-5 vaikeita ymmärtää – helppoja ymmärtää
7. Asiakas koki kuvavalinnat ikätasolleen
1-5 epäsopiviksi – sopiviksi
8. Asiakas koki sosiaalisten tarinoiden tekstisisällön olevan
1-5 epäselvää – ymmärrettävää

9. Sosiaaliset tarinat olivat asiakkaan mielestä pituudeltaan ja kattavuudeltaan toimivia
1-5 eri mieltä – samaa mieltä

10. Asiakkaan mielestä sosiaalisissa tarinoissa käsitellyt aiheet olivat
1-5 tarpeettomia – tarpeellisia
11. Sosiaaliset tarinat herättivät asiakkaassa ajatuksia ja keskustelimme niistä yhdessä
1-5 ei yhtään – runsaasti
12. Vapaaehtoinen lisävastaus em. kysymykseen: millaista keskustelua tarinat herättivät?
13. Mahdolliset asiakkaan omat kommentit sosiaalisista tarinoista
14. Turvaohje- tarinan vapaa palaute, huomiot sekä kehitysehdotukset
15. Uimapukualue- tarinan vapaa palaute, huomiot sekä kehitysehdotukset
16. Sosiaalinen media- tarinan vapaa palaute, huomiot sekä kehitysehdotukset

LIITE 2. Turvaohje

 Kun lähdän yksin ulos, otan mukaan ladatun puhelimeni.

 Puhelimeeni on tallennettu minulle luotettavan aikuisen puhelinnumero. **123**

 Ulkona kuljen vain tuttuja reittejä enkä mene oikopoluille.

 Jos minä kohtaan tuntemattoman ihmisen, joka tarjoaa minulle

 esimerkiksi rahaa, syötävää tai juotavaa ja pyytää minua tekemään

 jotakin mikä epäilyttää minua, mietin miksi tuntematon ihminen tekee

niin.

 Epäilyttävässä tilanteessa sanon kuuluvasti EI ja lähdän pois

paikalta.

 Jos minua pelottaa, minä soitan luotettavalle aikuiselle ja kerron

 mitä on tapahtunut.

 Kun menen kotiin tai luotettavan aikuisen luo, kerron hänelle

 tapahtuneesta.

 Keskustelemme yhdessä, mitä pitäisi tehdä seuraavaksi.

 Keskustelemme myös siitä, pitääkö tapahtuneesta ilmoittaa poliisille tai

tehdä rikosilmoitus.

 Luotettava aikuinen kehuu minua, kun kerroin hänelle tapahtuneesta.

LIITE 3 Uimapukualue

Minulla on vaatteideni alla alue, jota sanotaan uimapukualueeksi.

Uimapukualueella tarkoitetaan niitä kehonosia, jotka peittyvät, kun

puen päälleni uimapuvun.

Uimapukualue on minun yksityinen ja tärkeä alueeni ja siihen muut

ihmiset eivät saa koskea ilman minun lupaani.

Myös muilla ihmisillä on oma uimapukualueensa.

Minäkään en saa koskea toisen uimapukualueelle ilman hänen

lupaansa.

Jos tarvitsen avustusta uimapukualueelle, tai lääkäri tutkii minua

uimapukualueelta, minulle kerrotaan mihin kosketaan ja minkä takia.

Jos joku ihminen koskee minua uimapukualueelta ilman lupaa tai

 pyytää minua koskemaan häntä uimapukualueelta, enkä halua tehdä

 niin, sanon kuuluvasti EI ja lähden pois paikalta.

Jos lähelläni on muita ihmisiä, voin pyytää heiltä apua.

Jos minua pelottaa, voin soittaa luotettavalle aikuiselle.

Kun menen kotiin tai luotettavan aikuisen luo, kerron mitä

 tapahtui ja miltä se minusta tuntuu.

 Luotettava aikuinen kehuu minua, kun kerroin hänelle tapahtuneesta.

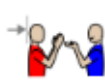

 Keskustelemme yhdessä siitä, mitä pitäisi tehdä seuraavaksi.

 Keskustelemme myös siitä, pitääkö tapahtuneesta ilmoittaa poliisille.

LIITE 4 Sosiaalinen media

 Minä tykkään käyttää internetiä eli nettiä ja jutella kavereideni kanssa

 sosiaalisessa mediassa. Minulla on oma käyttäjätunnus eri sovelluksissa.

 Kun tapaan netissä ihmisen, jota en vielä tunne, esittelen itseni

 harkiten.

 Mietin tarkasti, mitä kerron uudelle nettitutulleni itsestäni.

 Jos haluan, voin kertoa esimerkiksi etunimeni ja missä päin Suomea

 asun. En kerro kotiosoitettani, syntymäaikaani tai henkilötunnustani

 netissä kenellekään.

 Ne ovat omia, henkilökohtaisia tietojani.

En lähetä nettitutulleni kuvia muista ihmisistä.

Jos nettituttu haluaa nähdä minut, voin lähettää hänelle kuvan

kasvoistani.

En suostu lähettämään nettitutulleni itsestäni kuvia, joissa minulla on

vähän vaatteita tai ei ollenkaan vaatteita, vaikka hän kehui minua tai

lupasi vastineeksi esimerkiksi rahaa tai tavaraita.

Epäilyttävässä tilanteessa sanon, että en lähetä kuvia, enkä ota

vastaan nettitululta kuvia.

Jos nettituttu ei usko minua, suljen keskustelun.

En poista keskusteluja, vaan näytän ne luotettavalle aikuiselle.

 Keskustelemme yhdessä luotettavan aikuisen kanssa siitä, mitä

 pitäisi tehdä seuraavaksi.

 Keskustelemme myös siitä, pitääkö epäilyttävästä keskustelusta

 ilmoittaa poliisille tai tehdä rikosilmoitus.

 Luotettava aikuinen kehuu minua, kun näytin hänelle epäilyttävän

 keskustelun.